Zahrada Park Krajina

30. ročník
3/2020

Soběstačnost

22
lét s vámi

ZAHRADNICKÝ VELKOOBCHOD

ZAHRADNICKÝ VELKOOBCHOD

ADAM
ZAHRADNICKÁ A.S.

Nabízíme:

alejové stromy, jehličnany, dřeviny do krajiny, solitéry, dřeviny pro živé ploty, keře, trvalky, vřesovištní rostliny, tvarované dřeviny, …

travní osiva, substráty, kobercové trávníky, rozchodníkové rohože, kůly, podzemní kotvení,…

www.adamza.cz

664 31 LELEKOVICE, Lelekovice 866
tel.: 541 232 700, fax: 541 232 720,
e-mail: lelekovice@adamza.cz

289 15 BŘÍSTVÍ, (dálnice D11, exit18)
tel.: 325 516 099, fax: 325 516 098
e-mail: bristvi@adamza.cz

Tree Parker

Tvorba kořenového prostoru v urbanizovaném prostředí

Systém TreeParker zásadním způsobem zlepšuje podmínky pro optimální růst stromů v městském (pro stromy většinou nepřátelském) prostředí, tím, že jim poskytuje volný prokořenitelný prostor, aniž by došlo současně k omezení využití plochy v bezprostřední blízkosti stromu.

Systém má rovněž velkou kapacitu pro zadržování přebytečné dešťové vody – vytváří funkční vodní zásobárnu.

Modulární design je flexibilní a je ideální pro téměř všechny aplikace, protože rámy se dají vzájemně spojit do různých tvarů, případně se dají použít i samostatně.

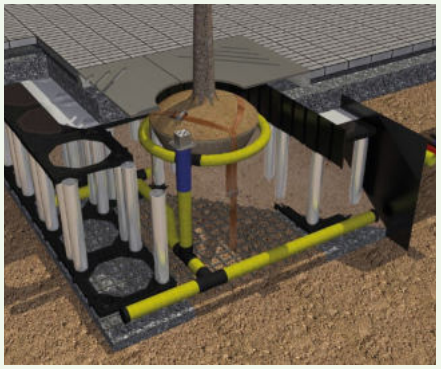

Kde lze systém použít?

- uliční stromořadí
- parkoviště
- náměstí
- cyklostezky
- parky
- střešní zahrady
- nad parkovacími domy

Vlastnosti

- snadná instalace i reinstalace (nízké náklady na pracovní sílu)
- malá ztráta prostoru (8 %) a velký zisk využitelného prostoru (92 %)
- stromy a jejich kořeny mohou růst do plné velikosti.
- velká schopnost absorpce vody pomáhá využít denní srážky (+/- 25 % zadržené vody)
- vysoká dopravní zatížitelnost (splňuje evropské normy)
- vysoká životnost (záruka 100 let)

Rozměry buněk

Výška: variabilní 40 – 150 cm (standard je 40, 80 a 120 cm)
Šířka/délka: 60 × 60 cm
Krycí deska: průměr 50 cm
Dodává se na základě projektu, který je zdarma.

Materiál

Polypropylén (PP) vyztužený skelnými vlákny, 100 % recyklovatelný

ARBORISTICKÁ OBCHODNÍ s.r.o.
Ing. Jiří Borský – jednatel
Přehýšov 57, 330 23 Nýřany
Tel.: +420 603 810 050
E-mail: info@arborobchod.cz

www.arborobchod.cz

8 **Historie** Roman Zámečník
Naše zahrady a parky z doby totalitních režimů

12 **Ze světa** Martina Havlová, Radek Prokeš
Zelený ráj zelenýma očima

16 **Technologie** David Sivák
Výsadba vzrostlých dřevin

20 **Arboristika** Alena Klimešová
Řez ovocných stromů v souladu s přírodou

24 **Rozhovor** Kateřina Čadková
Kateřina Šedá: Mezi lidmi

30 **Téma** Stanislav Flek
Městské farmaření

32 **Téma** Attila Tóth
Poľnohospodárstvo ako mestský park?

36 **Téma** Jitka Vágnerová
Naše sklizeň v Rotterdamu

40 **Téma** Tomáš Görig, Lucie Sára Görigová
Včely na střechách

42 **Téma** Václav Cílek
Zahrady a městská prérie města automobilů

46 **Téma** Jiří Rom
Pražské ovocné sady z různých úhlů pohledu

50 **Téma** Vladana Procházková
Neobyčejně obyčejný

52 **Téma** Alena Klimešová
Druhová rozmanitost flóry zahrádkářských kolonií

56 **Téma** Miroslav Šobr
Zahradou poznání krajinou Prácheňska

Zahrada Park Krajina
3/2020

Odborný časopis oboru zahradní a krajinářská tvorba vydává Společnost pro zahradní a krajinářskou tvorbu, z. s.
www.zahrada-park-krajina.cz

SPOLEČNOST PRO ZAHRADNÍ A KRAJINÁŘSKOU TVORBU

Redakční rada
Petr Förchtgott (předseda)
tel.: 604 872 403, petrftt@volny.cz
Aleš Steiner (místopředseda)
tel.: 777 818 310, steiner@steineramalikova.cz
Kateřina Čadková, Alena Klimešová,
Ondřej Kofroň, Zuzana Řezníčková,
Jitka Vágnerová, Helena Vrablcová

Centrální e-mail pro odesílání článků
redakcni.rada.zpk@seznam.cz

Vydavatel

Společnost pro zahradní a krajinářskou tvorbu, z. s. Plzeňská 247/59, 150 00 Praha 5,
Tel./fax: 257 323 953, e-mail: redakce@szkt.cz,
kancelar@szkt.cz, www.szkt.cz

Vydavatelský servis

PRO VOBIS, s.r.o., Kladenská 107, 160 00 Praha 6
Mgr. Michal Babor (tel. 721 481 579,
m.babor@provobis.cz)
Grafická úprava: Petr Bláha (info@petrblaha.cz)

Distribuce v ČR: Postservis
Distribuce na Slovensku: Pressmedia, spol. s r.o.
Roční předplatné činí 664 Kč.
Cena jednoho čísla je 166 Kč.
Předplatné a příjem inzerce vyřizuje vydavatel.
Reg. zn. MK ČR 6449
ISSN 1211-1678

© Společnost pro zahradní a krajinářskou tvorbu, z. s.

Žádná část tohoto díla nesmí být jakoukoli formou šířena bez písemného souhlasu vydavatele.

Zahrada - Park - Krajina

Editorial

Milé čtenářky, milí čtenáři,

situace kolem celosvětové epidemie koronaviru ukazuje, jak křehký může být náš svět. Doslova ze dne na den se zavírají nejen restaurace, ale také hranice. Byť spolupráce zemí i nadále dobře funguje, v globalizovaném světě se začíná skloňovat slovo soběstačnost, a to především ve vztahu k produkci potravin. I my v redakční radě jsme se rozhodli toto číslo věnovat právě tématu soběstačnosti.

Před druhou světovou válkou Velká Británie dovážela 75 procent potravin ze zahraničí, na jejím konci jen 30 procent. Díky kampani Dig for Victory (Okopávej pro vítězství) ministerstva výživy, v jehož čele stál lord Frederick Woolton, se v Británii proměnily předzahrádky, parky i golfová hřiště v zeleninové zahrady. Tak si Britové zajistili výživu v těžké době války. Také Češi se v době koronaviru vrhli na svoje zahrádky, začali vysazovat ovocné stromy a zkouší pěstovat, mnohdy poprvé v životě, vlastní zeleninu.

Koláč lorda Wooltona měl úspěch, protože byli Britové připraveni. I náš obor odráží trendy k soběstačnosti, k lokální produkci potravin, k postupům šetrným k přírodě a možná i k návratu ke kořenům. Jsme připraveni vpustit ovoce a zeleninu do našich zahrad a parků?

Tohle číslo jsme pro vás upekli jako koláč – z mnoha ingrediencí na jednom talíři. Inovativní koncepty s tradičními hodnotami v evropském kontextu představuje ve svém článku Attila Tóth. Městské farmy, komunitní zahrady, jedlé parky i střechy – to jsou podoby produkčního zahradničení v nizozemském Rotterdamu. Situaci zkrachovalého města, které se postupně vrací do zeleně, popisuje ve svých zážitcích z Detroitu Václav Cílek.

Náš koláč má v sobě i něco ovoce – ochutnávku z pražských sadů nám napsal Jiří Rom. Jak na řez ovocných stromů v souladu s přírodou, se dočtete i v rubrice arboristika. V rubrice technologie pak najdete článek o výsadbě vzrostlých dřevin od Davida Siváka. Opravdu pořádnou porci ovoce si vychutnáme cestou Zahradou poznání krajinou Prácheňska, jíž nás provede Miroslav Šobr. Neobyčejně obyčejný černý bez voní ze snímků Vladany Procházkové. Krajináři tak dlouho opomíjený druh nám ukazuje v netradiční stromové formě, a to opravdu stojí za zvážení. Pokud mluvíme o soběstačnosti, nesmíme zapomenout na zahrádkářské kolonie – jejich druhovou rozmanitost nám ukáže Alena Klimešová. Období totality v zahradách nám přiblíží ve svém článku Roman Zámečník.

Přidáme trošku exotického koření z Nového Zélandu a kapku medu od včel z brněnských střech. A jako šťavnatou rozinku uprostřed koláče rozhovor s Kateřinou Šedou.

Kdyby vás po přečtení ještě přece jen honila mlsná, můžete nakouknout na facebookový profil časopisu Zahrada – Park – Krajina. Najdete tam mimo jiné i fotografie a zajímavosti jako rozšíření k některým k článkům.

Přeji vám pevné zdraví, hodně sil a při čtení tohoto čísla dobrou chuť!

Jitka Vágnerová

LANDSCAPE FESTIVAL ŽIŽKOV 2020

Osmý ročník festivalu opět obrací svou pozornost ke krajině pražského Žižkova. Jeho cílem je navázat na předchozí aktivity, které se odehrály na Nákladovém nádraží, na Vítkově a v Dolním Žižkově. Letos se zaměřuje především na veřejná prostranství dopravního uzlu nad Florencí u nástupu na Vítkov, cyklostezku pod Vítkovem, Ohradu, Židovské pece, Vrch Svatého kříže a mnohá další místa Prahy 3.

Formou architektonických intervencí, uměleckých instalací, výstav, debat a happeningů festival zdůrazňuje důležitost veřejného prostoru a zeleně pro město. Vyhledává degradované a diskutabilní plochy města, které mají potenciál stát se novými centry kulturního a společenského života. Tato místa se pak snaží site-specific instalacemi a happeningy oživit, kultivovat a nastínit jejich budoucí možný rozvoj. Hledá tak identitu těchto míst – reaguje na jejich problematiku a podtrhuje jejich lokální hodnoty. Festival probíhá až do konce září.

České kolonie na seznamu Evropského dědictví

Označení Evropské dědictví (European Heritage Label) funguje od roku 2013 a vzniklo se záměrem ocenit památky, které sehrály určující úlohu v dějinách Evropy nebo při evropské integraci. Symbolická hodnota daného místa je tak při rozhodování o udělení značky ještě významnějším kritériem než jeho estetická či architektonická kvalita. Na seznam nově přibyly tři české – kromě zámku Kynžvart také pražská Kolonie Baba a brněnská kolonie Nový Dům. Jsou ukázkou moderní architektury – uskupení funkcionalistických staveb meziválečného období vzniklých po vzoru dílenského svazu Werkbund. Kromě Prahy a Brna lze tyto kolonie navštívit také ve Stuttgartu, Vratislavi, Vídni a Curychu.
— Zdroj: archiweb.cz

Manuál pro MZŠ infrastrukturu volně ke stažení

Praktického průvodce pro navrhování modrozelenošedé infrastruktury vydalo v angličtině studio Edge. Manuál je po sérii přednášek a workshopů určen všem, kteří chtějí přistupovat k tvorbě veřejných prostranství udržitelně. Průvodce představuje různé způsoby využití ověřených systémů včetně sortimentů rostlin. Ke stažení na bluegreengrey.edges.se

V Písku vzniká první komunitní zahrada regionu

Komunitní zahradničení již dávno není fenoménem velkých metropolí. Jejich vzniku předchází společný začátek, a tím je chuť a odhodlání místních obyvatel. Obojí teď mají v Písku, kde se v jedné z městských částí zformovala iniciativa Naše Hradiště. Z nevyužitého pozemku na okraji typické jihočeské návsi se v posledních měsících začala utvářet první komunitní zahrada regionu. Na jejím vzniku se zde podílejí starousedlíci, ale i obyvatelé blízkého sídliště, kteří během jarních brigád pozemek vyčistili, s pomocí města oplotili a vytvořili zde i vyvýšené záhony, na kterých už dozrává první úroda. Zahrada tak již naplnila prvotní cíle – stala se místem setkávání, rozvinula práci místní komunity a poskytla prostor pro pěstování. V prvních krocích jí k tomu dopomohl grant z Nadace Via a nyní se uchází o podporu z participativního rozpočtu města Písku. Na podzim zde tak přibudou ovocné keře a stromy, které vytvoří sad a jedlý les. Kromě toho zde dále plánují opravu pumpy, výstavbu pergoly, skladu nářadí a dětského hřiště.
— Ondřej Kofroň

Publikační činnost Zahradnické fakulty MENDELU

V roce 2018 zahájil Ústav biotechniky zeleně ZF MENDELU výzkumnou práci na projektu Zahradně-architektonická tvorba v období totalitních režimů v letech 1939–1989 na území České republiky, který je financován z Programu na podporu aplikovaného výzkumu a experimentálního vývoje národní a kulturní identity na léta 2016 až 2022 (NAK II) Ministerstva kultury.

Prvním z mnoha plánovaných výstupů je recenzovaný sborník příspěvků z proběhlé konference Zahradně-architektonická tvorba 20. století v Československu I. (30. a 31. 10. 2018, ZF MENDELU, Lednice). Na 284 stranách přináší 26 článků od 24 autorů, kteří se věnují historii zahradně-architektonické tvorby 20. století. Hlavní důraz je kladen na období totality, a to v kontextu širších oborových souvislostí (výzkumnictví, školkařství a produkce okrasných rostlin, školství, zakládání a údržba zeleně, památková péče, architektura a urbanismus).
— Ing. Roman Zámečník

Manuál pro boj s vizuálním smogem

Ulice v centru Prahy stěží rozeznáte od ulic jiných českých velkoměst: mijíte tytéž poutače hospod v designu dodavatelů piva, svítící názvy bank či řetězců občerstvení, všude stejné výlohy realitních či cestovních kanceláří.

Málokteré město se přitom může pyšnit takovým bohatstvím architektonických vrstev a stylů jako Praha. Její jedinečnost se však pod tuctovými reklamními prvky ztrácí. Změnit to mohou zejména ti, kdo v historických částech města nabízejí své zboží či služby a prezentují se ve veřejném prostoru. Právě jim je určen Manuál pro kultivovanou Prahu.

Manuál obsahuje soubor pravidel, jak provozovnu vizuálně prezentovat s respektem k hodnotám historického města. Zároveň nabízí přehledný návod, jak se vyznat v předpisech a úspěšně získat potřebná povolení. Manuál je zdarma ke stažení na kultivovana.praha.eu

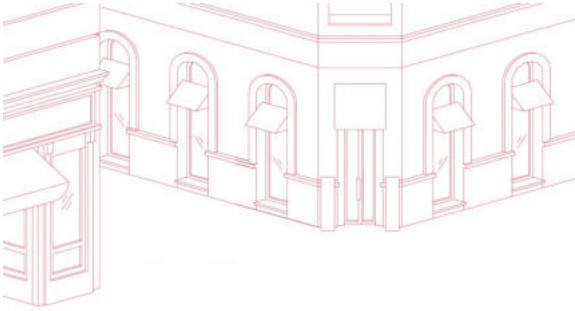

Přehlídka diplomových prací

Česká komora architektů vyhlásila již 21. ročník Přehlídky diplomových prací, v reakci na neobvyklý průběh letošního akademického roku na fakultách ovlivněného nouzovým stavem, v posunutém termínu. Své obhájené práce budou moci absolventi hlásit až do 10. října.

Práce bude posuzovat porota ve složení Benjamin Fragner, Tomáš Jiránek, Alena Mičeková, Monika Mitášová a Petr Volf.

Více informací o přehlídce na webových stránkách České komory architektů: www.cka.cz

Výstava Vyznání růžím

V olomoucké růžové zahradě se opět po dlouhých dekádách uskutečnila výstava Vyznání růžím. Během tří dnů Rozárium ožilo florálními objekty z růží, na pódiu se střídaly špičky z oboru floristiky, odborní řečníci či hudební umělci. I přes nepřízeň počasí se akce vydařila a Rozárium navštívilo přes dva tisíce lidí.

Mnozí návštěvníci byli překvapeni samotným prostorem zrekonstruovaného Rozária, které je dílem zahradního architekta Zdenka Sendlera z roku 2016. Rozárium se bezpochyby řadí mezi jedno z nejkrásnějších míst v Olomouci a mezi významná zahradní architektonická díla v celé České republice. Není divu, že je vyhledávaným turistickým cílem tuzemských i zahraničních návštěvníků. Předmětem obdivu je jak samotná architektura, tak několik stovek kultivarů růží. Otevírací doba Rozária a Botanické zahrady je mimo pondělí každý den od 9.30 do 18.00 a vstup je volný.

— Kristýna Buchtová

Stromy, které chcete znát

V rámci koncepční obnovy porostů v pražském parku Stromovka je věnována velká pozornost zachování a rozvoji sbírky dřevin. V parku se aktuálně nachází 203 druhů a kultivarů listnatých a 44 druhů a kultivarů jehličnatých dřevin.

Součástí koncepční obnovy porostů je péče o významné dřeviny včetně obnovy jmenovek, které dříve v parku označovaly významné stromy. Původních jmenovek ze 70. let 20. století se dochovalo pomálu. Projekt „Stromy, které chcete znát“ zahrnuje obnovení jmenovek na významných stromech v parku. V parku bylo instalováno 134 jmenovek na 94 druzích a kultivarech dřevin v centrálních částech Královské obory. V dalších letech bychom rádi připravili podklady pro instalaci jmenovek a popisů dřevin na celém území parku Stromovka.

Podrobné informace o jednotlivých významných stromech najdete na www.praha-priroda.cz.

— Ing. Josef Souček a Alice Dědečková

Naše zahrady a parky z doby totalitních režimů

Zahradnická fakulta Mendelovy univerzity v Brně ve spolupráci s Výzkumným ústavem geodetickým, topografickým a kartografickým řeší pětiletý výzkumný projekt Zahradně-architektonická tvorba v období totalitních režimů v letech 1939–1989 na území České republiky[1], jehož cílem je vyhodnotit tehdejší zahradní a krajinářskou architekturu s přesahem do souvisejících oborů.

T: Roman Zámečník

▲ Park Přátelství v Praze na Proseku se systémem vzájemně propojených bazénů s kaskádami (autor Otakar Kuča, 1976–1983). Jiří Vysloužil, 2019

1 Výzkumný projekt vedený pod identifikačním kódem DG18P02OVV044 byl podpořen k financování Ministerstvem kultury v rámci Programu na podporu aplikovaného výzkumu a experimentálního vývoje národní a kulturní identity na léta 2016 až 2022 (NAKI II).

Plynulý vývoj zahradně-architektonické tvorby vrcholil na konci 19. století, a to zejména v souvislosti s nezpochybnitelnými úspěchy v oblasti introdukce, šlechtění a produkce okrasných rostlin. Pomyslného vrcholu u nás obor zahradnictví dosáhl mezi světovými válkami. Po únoru 1948 se zahradně-architektonická tvorba předchozího období stala předmětem kritiky. Byla nadále nahlížena jako buržoazní a kapitalistický symbol (zejména vilové zahrady). Docházelo k postupnému zániku prakticky všech původních podnikatelských i tvůrčích subjektů a ke snižování jejich úlohy v nově se utvářejících společenských strukturách. Následný vývoj od 50. let 20. století je charakteristický přestavbou prakticky všech úrovní oboru zahradnictví, a tedy i zahradní a krajinářské architektury. Celý další vývoj byl ovlivněn výraznou centralizací. Zahradní tvorba se rozvíjela výhradně směrem k plnění socialistických cílů.

Ve většině větších měst (Praha, Brno, Hradec Králové, Bratislava aj.) se postupně v rámci komunálních podniků rozvinuly souborné útvary projekce, realizace a údržby zeleně. Ve výrazné převaze projekční a realizační činnosti byla projekce a realizace zeleně bytových souborů.

Projekty té doby vznikaly v kontextuální izolaci od mezinárodního dění. Autoři proto hledali výhradně domácí zdroje. I přes patrnou uniformitu projevující se zejména u typických funkčních typů zeleně, jakými jsou zeleň bytových souborů, občanské vybavenosti, školních, kulturních či zdravotnických zařízení, vznikala i výrazná (v některých případech nadčasová) díla dokládající tvůrčí schopnosti jednotlivců i pracovních skupin. Ukázkovými příklady takových svébytných tvůrčích počinů mohou být Botanická zahrada a arboretum dnešní Mendelovy univerzity v Brně (Ivar Otruba a kol.), park Přátelství v Praze (Otakar Kuča), Dendrologická zahrada v Průhonicích (Drahoslav Šonský a kol.), park Střed v Mostě (Otakar Kuča) aj.

Aktuální stav výzkumu

Do užšího výběru třiceti zahrad a parků ze základně mapovaných asi 300 objektů se žádný park nebo zahrada z doby nacistické okupace nedostal. Mezi nejstarší objekty, které jsou studovány, patří například nemocniční park v Hodoníně (dnešní Nemocnice TGM Hodonín) z počátku 50. let 20. století (studie zahradní úpravy 1948) od Bohdana Wagnera a park v okolí někdejšího Stalinova pomníku v Praze na Letné také z počátku 50. let 20. století od Ladislava Šustáčka.

Také v době nacistické okupace byly projektovány a zakládány četné zahrady a parky. Největší uplatnění nacházeli zahradní architekti v tomto období stále při projektování rodinných a vilových zahrad (obdobně jako za první republiky). Četné ukázky takových prací, ale také například projekty hřbitovů či projekty dílčích úprav zámeckých zahrad a parků je možné studovat v archivu Národního zemědělského muzea v Praze. V době nacistické okupace byl projektován a založen například park internátní školy Hitlerjugend v Jihlavě, což byla jediná internátní škola tohoto typu v protektorátu.

A komunistická ideologie? Autor článku se domnívá, že nic takového nelze v daném období v této konkrétní tvorbě vysledovat. Pokud výzkumníci na konkrétní příklad možné „komunistické ideologie“ dosud narazili, jednalo se skutečně jen o jednotlivé případy, a to jen z raných 50. let 20. století. Například v průvodní zprávě k projektu nemocničního parku v Hodoníně se uvádí, že uprostřed záhonu bude vysazena hvězda z rudých letniček jako poděkování straně a vládě za sjednocené zdravotnictví. Nebo při projektování parkové úpravy v okolí Stalinova pomníku v Praze na Letné byl kladen důraz na to, aby byly při výsadbě použity stromy z oblasti Sibiře (což ale většinová společnost stejně nemohla poznat…).

Při studiu zahradně-architektonické tvorby z let 1939 až 1989 je uplatňována stejná metoda výzkumu jako v případě studia jakéhokoli jiného období (meziválečná zahradní tvorba, přelom 19. a 20. století), to znamená, že pozornost je prvotně soustředěna na vlastní tvorbu konkrétních autorů

Ing. Roman Zámečník, Ph.D.

Zahradní a krajinářský architekt, památkář, vědeckovýzkumný pracovník a vysokoškolský učitel. Na Zahradnické fakultě MENDELU vede výzkumný projekt Zahradně-architektonická tvorba v období totalitních režimů v letech 1939–1989 na území České republiky (NAKI II).

▼ Botanická zahrada a arboretum Mendelovy univerzity v Brně (autor Ivar Otruba a kol., 60. léta 20. století). Netradičně řešený útvar zvaný Rokle, v němž je soustředěna vysokohorská flóra. Foto Jiří Vysloužil, 2020

▲ Květná zahrada v Kroměříži. Tzv. Janákův parter realizovaný podle projektu Pavla Janáka z roku 1951. Dílo tvoří svébytnou uměleckou vrstvu důstojně nahrazující zaniklé prvky původní zahradní kompozice. Foto Jiří Vysloužil, 2019

► Park Laguna na sídlišti Severní terasa v Ústí nad Labem s organicky pojatým bazénem s vodotryskem a plastikami (autoři Václav Krejčí, Josefa Gabriel, Mojmíra Böhma, 1979–1983). Foto Jiří Vysloužil, 2019

a organizací – čím se inspirovali, kde studovali, co po sobě zanechali… Vlastní tvorbu autorů a organizací pochopitelně ovlivňovalo také prostředí, a to zejména prostředí politické, ve kterém pracovali. Hodnocení politického vlivu na tehdejší tvorbu přenechávají ovšem výzkumníci jiným vědním oborům a svou pozornost soustředí výhradně na zahradní a krajinářskou tvorbu.

Stav poznání tehdejší tvorby

Po asi dvou letech výzkumu je možné říci, že ve sledovaném období vznikala i nadčasová díla, která snesou srovnání s evropskou produkcí. Jedná se zejména o botanické a dendrologické zahrady (například Botanická zahrada a arboretum Mendelovy univerzity v Brně od Ivara Otruby a kol.). Jiné městské parky z té doby (park Přátelství v Praze-Prosek od Otakara Kuči, lázeňský park v Třeboni od Vladimíra Sitty a kol. nebo lázeňský park v Karlově Studánce od Ivara Otruby) jsou stále plně funkčními a velmi oblíbenými místy pro trávení volného času a směle konkurují i současné tvorbě.

Opomenout nelze ani svébytná díla vznikající v 2. pol. 20. století v někdejších často velmi zanedbaných, zámeckých zahradách a parcích. Jsou to například díla Otakara Kuči, která dnes tvoří cennou vrstvu zahradní tvorby dotvářející naše barokní a renesanční zámecké areály (zámecká zahrada v Praze-Troji nebo zahrada zámku Kratochvíle).

To, čím byly tyto objekty typické, čím se odlišovaly od jiných zahrad a parků vybudovaných v předchozích obdobích, jaké byly jejich typické skladební prvky apod., bude tým výzkumníků schopen říci na konci roku 2022, kdy projekt končí. To je právě to, na co mj. v rámci výzkumu hledají odpověď.

Již nyní je možné říci, kde zahradní architekti nacházeli největší uplatnění. Nikoho asi nepřekvapí, že to bylo právě v souvislosti s budováním i velmi rozsáhlých souborů hromadné bytové výstavby

(sídliště), tedy obecně v oblasti občasné vybavenosti (školní, sportovní, doškolovací, nemocniční, či kulturní areály…). Testovaly se a zaváděly nové technologie – například extenzivní výsady, které dnes našly v hojné míře uplatnění například při zakládání střešních zahrad. Zejména s ohledem na funkčnost a eliminaci lidské práce při péči o založené vegetační prvky se v rozsáhlých bytových souborech zaváděly funkcionalistické přístupy řešení[2], a to jak při zakládání, tak při péči o ně.

Při studiu objektů se výzkumníci poměrně často setkávají s úpravou (převrstvením) současnými zahradními architekty, a to mnohdy bez respektu k tvorbě jejich předchůdců. Často to pramení z neznalosti takových architektů či z nepokory k odkazu našich předků…

Cílem projektu je proto také vytipovat a navrhnout objekty z té doby ke zvýšené ochraně. V podmínkách právního režimu ČR je jediným možným způsobem, jak takové objekty ochránit před „současnou tvorbou“, jejich prohlášení za kulturní nebo národní kulturní památky podle zákona o státní památkové péči.

Hlavní přínos výzkumného projektu

Výsledky projektu bude možné využít pro ochranu, identifikaci, výuku, prezentaci a edukaci v oblasti zahradní a krajinářské architektury. Projekt zároveň přispěje k výzkumu a vývoji nástrojů pro identifikaci kulturních hodnot odkazu českého zahradního umění. Budou také vytvořeny specializované odborné metodiky a mapy s odborným obsahem. V neposlední řadě vznikne software zpřístupňující informace o objektech krajinářské architektury a umožní blíže představit ohrožený segment zahradního umění. Hodnoty tohoto našeho kulturního dědictví budou zpřístupněny a představeny prostřednictvím výstavy, monografií, sborníků, prostřednictvím konferencí a seminářů, článků apod.

◀ Pietní území Lidice – celkový pohled (autor František Marek a kol., 1947–1961). Foto Jiří Vysloužil, 2020

Our gardens and parks from the totalitarian era

The article presents information on the focus, objectives, and expected outcomes of a research project titled Garden Design in the Era of Totalitarian Regimes between 1939 and 1989 in the Czech Republic (NAKI II). The project is a joint research carried out by the Faculty of Horticulture of the Mendel University in Brno (Department of Planting Design and Maintenance) in collaboration with the Research Institute of Geodesy, Topography, and Cartography.

Použitá literatura

Roman Zámečník, Sborník příspěvků z konference, Zahradně-architektonická tvorba 20. století v Československu I. Praha: Mendelova univerzita v Brně, Zahradnická fakulta, Výzkumný ústav geodetický, topografický a kartografický, v.v.i, 2019. ISBN 978-80-85881-44-8.

2 K tomu blíže viz Zdeněk Novák, Funkcionalismus – sloh dnešní zahradní architektury? Záhradníctvo 1, 1989, s. 37–38.

Zelený ráj zelenýma očima

Jaká je dnešní tvář Nového Zélandu? Je to opravdu ta nezničená příroda, země hor, ledovců a sopek z fantastických snímků? Nebo už i sem přišla globalizace, intenzivní zemědělství a s čím se potýká místní krajina?

T+F: Martina Havlová, Radek Prokeš

Po více než dvaceti hodinách v letadle se asi po sté zvedáme a jdeme se podívat v potemnělém letadle okénkem na konci uličky ven. Už tam budeme? Ne … Pořád vyprahlá béžová pustina Austrálie, už několik hodin jen a jen Austrálie. Čekání na zelený ráj z filmů je nekonečné. Posádka začíná probouzet pasažéry, na moři jsou vidět zčeřené vlny, které se blíží k pevnině. Už to musí přijít, klesáme a poprvé vidíme pevninu Nového Zélandu (maorsky Aotearoa).

Už při prvním pohledu z okénka jsme lehce překvapeni. Krajina vypadá spíše jako někde v Holandsku a rozhodně kolem nás nelétají víly a na letišti nečekají elfové. Je před námi ještě lokální přelet z Aucklandu do Christchurch menším letadlem v nižší letové výšce, takže máme čas si krajinu lépe prohlédnout. Letíme nad odlesněnou intenzivní zemědělskou krajinou. Bloky půdy jsou poměrně dost malé, oddělené větrolamy, silnice jsou rovné. Dělení půdy je často v přísném rastru, čemuž odpovídá i cestní síť. Obdělány jsou i půdy okolo vodotečí, nejsou vidět zatravněné nivy. Nechápeme, kde jsme se ocitli, jelikož my jsme jeli na ty elfy…

V deliriu po skoro třiceti hodinách na cestě usedáme do půjčeného džípu a vyjíždíme do rovinaté krajiny s miliony a miliony krav a ovcí kolem. Když asi po třech hodinách cesty vidíme první hory na obzoru, začínáme se uklidňovat. Snová krajina je na dosah. Ale tento rozkol v nás trvá další tři týdny.

Nový Zéland dnes není jen ta kouzelná krajina, která na vás kouká z filmů nebo googlu. Tu tvoří odhadem asi méně než třetina území. Zbytek je výsledkem ustavičné snahy člověka podmanit si přírodu.

▲ Jezero Tekapo a porosty invazivní lupiny

Zkáza původního ekosystému

První lidé dorazili na Nový Zéland před osmi sty lety. V té době byly travo-bylinné porosty zastoupeny pouze z pěti procent a krajina byla pokryta lesy a močály. Mezi lety 1200 a 1400 začalo první vypalování lesů a zakládání prvních produkčních políček. Jednou z plošně pěstovaných plodin byl lenovník novozélandský *(Phormium tenax)*, který se využíval na výrobu obřadního oblečení, košů a pletených výrobků i pro obživu. Dnes nekontrolovaně zplaňuje, ostatně jako mnoho jiných rostlin přivezených na ostrovy.

S přispěním prvních evropských osadníků (od roku 1840) byl lesní pokryv zredukován asi na polovinu území. S jejich příchodem začala nová éra drancování přírodních zdrojů, zejména dřeva. Roku 1909 Leonard Cocknay v botanickém přehledu lesa Waipoua píše: „Rychlostí, kterou jsou káceny kauri (*Agathis australis*, jedna z nejstarších dřevin na světě, národní poklad Nového Zélandu), zde do dvaceti let nezbudou žádné lesy“. Jeho předpověď se téměř vyplnila. Z původních 1,2 mil. hektarů kauri lesů zůstalo pouze 80 tisíc hektarů. Masivní deforestace probíhala od 60. let 19. století do 20. let 20. století. Vykácené plochy byly přeměněny na pastvy osivem dovezeným z Evropy. Během následujících osmdesáti let docházelo ke změnám agrární krajiny, která byla decimována větrnou erozí. Na Zélandu je poměrně drsné počasí, a tak bylo nutné pastviny dělit na menší bloky lemované větrolamy. Ty společně s všudypřítomnými ohradami tvoří neproniknutelné bariéry v krajině. V současné době zbylo z původních lesních porostů jen 25 procent. Skoro všechny nížiny jsou již přeměněny na zemědělskou krajinu.

▲ Hooker Valley track, cesta k ledovcovým jezerům. Turistické trasy jsou na Zélandu perfektně udržované a značené

Do původního novozélandského ekosystému, který nikdo nechránil, byly introdukovány desetitisíce druhů, primárně za účelem dovozu hospodářských zvířat, plodin nebo i okrasných rostlin. Ovšem otevřenou introdukční trasou přicházela i řada škůdců a plevelů, na které nebyla místní citlivá společenstva připravena. V přírodě se dnes proto nachází 93 procent nepůvodních rostlin (30 000 druhů) a pouze sedm procent původních (2 100 druhů). Obecně tvoří faunu a flóru Nového Zélandu jen asi pět procent původních druhů!

Krajina tedy globalizací utrpěla víc než v Evropě a až v poslední době se začínají zpochybňovat kroky, které k těmto změnám vedly. Otázky související s kolonizací Zélandu Evropany jsou stále citlivým tématem. Dnešní krajina je z velké části intenzivně zemědělsky využívána a ochrana přírody a udržitelný způsob hospodaření se tu zatím i kvůli odlehlosti od zbytku světa a povaze místních příliš neřeší. Krajina bičovaná větry eroduje, pastviny pod poryvy větru vysýchají. Aby byla zajištěna obživa pro milionová stáda hospodářských zvířat, zcela běžně dochází k zavlažování pastvin ve velkém. Hospodářské lesy jsou pěstovány monokulturně, těžba probíhá zcela devastujícím způsobem, v jeden termín s kompletním vytrháním pařezů a kultivací půdy, jako by byl les polní kultura. Porosty původních stromů kauri jsou decimovány půdní houbovou chorobou *(Phytophthora agathidicida)* a obava z toho, že kauri, jeden z nejstarších organismů světa vyhyne, dostává reálné obrysy. Krajina válčí v této nelehké bitvě.

Ale abychom nebyli nespravedliví, i my jsme našli místa, které omámí čarokrásnou nádherou, až se tají dech. Krajiny hor, ledovců, fjordů a jezer na Jižním ostrově, které připomínají krásu Alp nebo pobřeží severní Evropy. Tropické lesy s desetimetrovými fuchsiemi *(Fuchsia excorticata)*. Vyprahlé krajiny sopečných vrcholů. Pobřeží bičovaná oceánem s tropickou vegetací. Nový Zéland je zvláštní místo – krajina s mnoha vegetačními stupni se od jihu k severu neustále mění. Za tato místa ale nejlépe promluví fotografie, proto si je prohlédněte a nasajte atmosféru dalekého kraje na druhé straně Země, který se snad dochová i pro další generace.

▶ Lesní monokultura na počátku těžby

▼ Struktura místní zemědělské krajiny z letadla

▶ Pohled přes jezero Pukaki na horu Cook, která je nejvyšší na Novém Zélandu

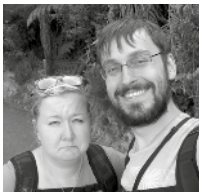

Ing. Martina Havlová, Ph.D.

Vystudovala obor Zahradní tvorba na katedře Zahradní a krajinné architektury na České zemědělské univerzitě v Praze, kde dokončila i svá doktorská studia. Od roku 2013 je členkou revizní komise SZKT.

Ing. Bc. Radek Prokeš, Ph.D.

Vystudoval obor Zahradní tvorba na katedře Zahradní a krajinné architektury na České zemědělské univerzitě v Praze, kde dokončil i svá doktorská studia a obor Architektura a Urbanismus na FA ČVUT v Praze ukončil bakalářským titulem.

New Zealand – a green paradise seen through green eyes

What is the contemporary face of New Zealand? Is it really the pristine nature, a land of mountains, glaciers, and volcanoes that we know from the fantastic pictures? Or did globalization, intensive agriculture arrive there already? And what are the challenges the local landscape is facing? A travel article answers all these questions.

Výsadba vzrostlých dřevin

Větší dostupnost rostlinného materiálu ze zahraničních školek dává příležitost realizovat výsadby vzrostlých stromů častěji než v minulosti. Důvody mohou být různé – od naplnění kompozičních záměrů v co nejkratším čase přes náhrady dospělých a neperspektivních jedinců až po doplnění kompozice. Touto metodou lze ušetřit dlouhé roky, než stromy v běžné výsadbové velikosti dorostou do potřebných rozměrů. Dřevinám se však musí věnovat nadstandardní povýsadbová péče.

T+F: David Sivák

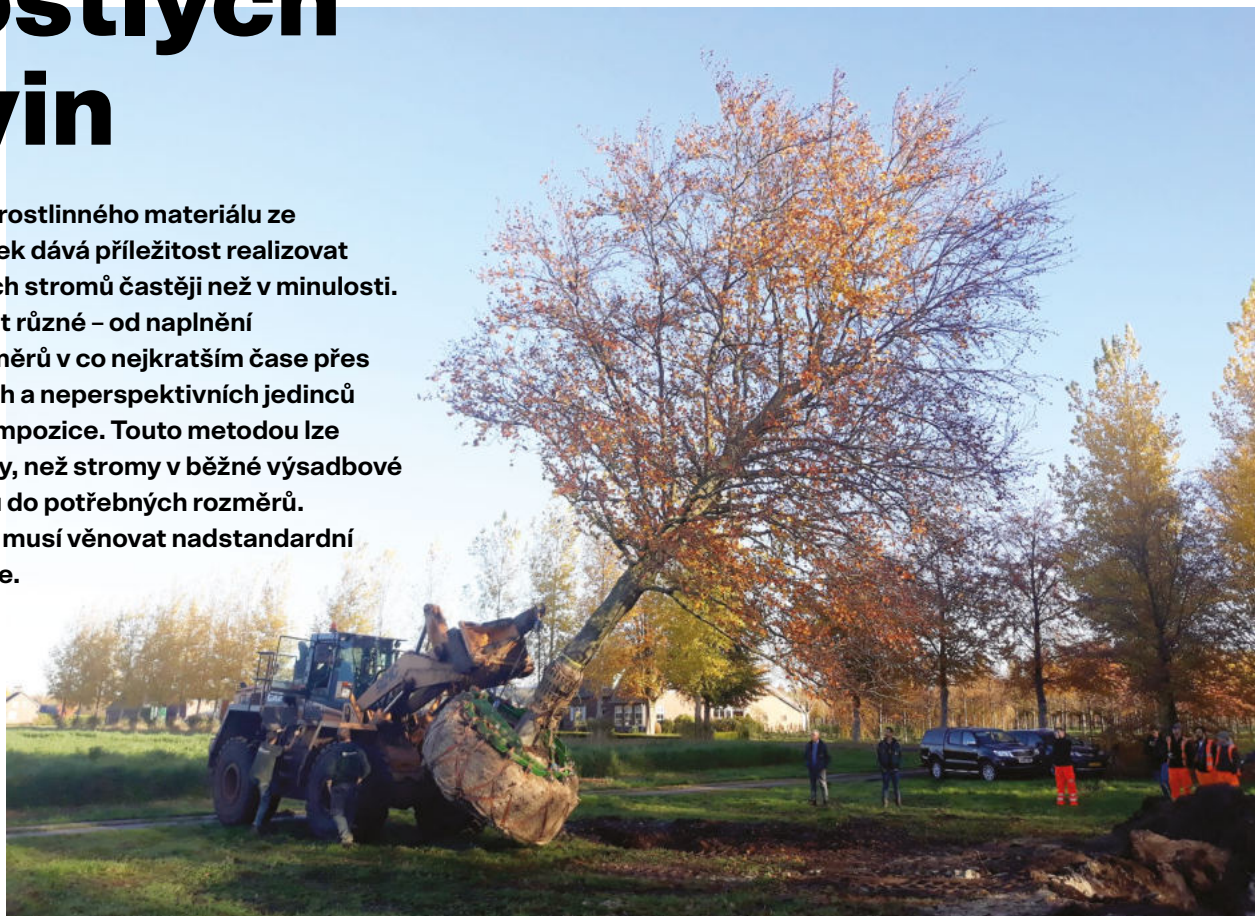

▶ Přesazování *Fagus sylvatica* – stáří 60 let

Kdy vzrostlé dřeviny vysadit

Výsadba vzrostlých dřevin se stává v projektech zahradní architektury častějším pojmem. Pořídit si dřevinu, která vypadá, jako by na stanovišti pobývala již několik desítek let, je důvodem, proč se většina investorů rozhodne pro vzrostlou dřevinu. Zásluhou pravidelného přesazování a řezu ve školkách je tedy možné vysadit i stromy nadstandardních rozměrů. Pojem vzrostlá dřevina může být chápán různě, ale v praxi se za ni považuje jedinec s obvodem kmene od 30 cm.

Po vyhodnocení všech aspektů použití je třeba se zabývat volbou taxonu a jeho konkrétní výsadbovou velikostí. Používané druhy by měly být zejména domácí, snadno adaptovatelné a dobře snášející povýsadbový stres. Při konkrétní volbě velikosti dřeviny je třeba respektovat dvě základní skutečnosti: jednak že se jedná o dospívající, někdy již i dospělé či dokonce senescentní jedince, jednak že několik let po výsadbě nevykazují takové dřeviny žádný nebo jen minimální růst. Čím starší dřevina je, tím hůře je schopna čelit povýsadbovému stresu na novém stanovišti. Může se tak snadno stát, že strom vysazený v menší velikosti záhy přeroste ten, který je na pozemek umístěn v již větší velikosti. Perspektivu vysazované dřeviny je nutné zvážit individuálně vzhledem k místu výsadby.

Výběr dřeviny

Výběr dřeviny začíná poptávkou ve školkách v zahraničí, jelikož tuzemský trh dosud až na výjimky nenabízí rostlinný materiál v požadovaných velikostech. Většina školek sídlí v Německu nebo v Nizozemí. Výběru větších dřevin je vhodné se účastnit osobně s investorem, případně si alespoň nechat zaslat několik fotografií. Největší je nabídka dřevin se zemním balem, omezený sortiment existuje i pro kontejnerované dřeviny. Dalšími variantami jsou

Růst dřevin ve školkách podle obvodu kmene

Počáteční velikost / počet cyklů přesazení	1. rok	2. rok	3. rok	4. rok	5. rok
14–16 cm / (3×v)	16–18	18–20	20–25	25–30	30–35
20–25 cm / (4×v)	25–30	30–35	35–40	40–45	45–50
35–40 cm / (5×v)	40–45	45–50	45–50–60	50–60	60–70–80
50–60 cm / (6×v)	50–60–70	60–70	60–70–80	70–80	70–80–90
70–80 cm / (7×v)	70–80–90	80–90	80–90–100	90–100	90–100–120

Zdroj: školka Van den Berk (×v – počet přesazení)

kokosové zemní baly nebo air-poty, které umožňují výsadbu i během léta. Všechny výše zmíněné varianty mají svá omezení týkající se dostupnosti a časové náročnosti pro přípravu. Většina školek je schopna kompletovat objednávky i v letním období, pokud je tato skutečnost známa dostatečně dlouho dopředu.

Přeprava vzrostlých dřevin

Přepravu vzrostlých dřevin je nezbytné naplánovat v předstihu a zohlednit současně přístupové možnosti na místo výsadby. Většinou se používají standardní nákladní vozidla o délce 13 m a šíře do 2,5 m, anebo kratší verze do 7 m délky. Jedním z důležitých parametrů dřeviny je přitom šíře svázané koruny, dalšími výška (včetně zemního balu) a hmotnost. V případech, kdy jsou překročeny rozměry vozidla, je nutné přepravovat dřevinu jako nadrozměrný náklad, který podléhá povolení k přepravě. O volbě dopravy se musí rozhodnout již při výběru velikosti dřeviny, neboť se může stát klíčovou položkou v rozpočtu a někdy i přesáhnout cenu samotného výpěstku.

Příprava zemní jámy

Příprava stanoviště se neliší od dřevin běžných velikostí, je však nutné dodržet standardní zásady pro hloubení jam a dopředu zkontrolovat vláhové poměry stanoviště, případně zajistit odvod přebytečné vody. Informace o velikostech zemních balů je nezbytné získat od školkařů dopředu. Zemní baly jsou obvykle různých tvarů, což podle Zemánka a Burga (2005) závisí na technologii dobývání a použité mechanizaci jednotlivých školek. Výška zemních balů činí u největších jedinců 90 cm. Šíře zemního balu vychází z velikosti obvodu kmene. Dno výsadbové jámy je vhodné zabezpečit proti sesedání půdy tzv. hutněním nebo přidáním štěrku. Složení půdního substrátu se musí věnovat zvýšená pozornost, je třeba zajistit dostatek živin a promíchání se stávajícím substrátem.

Vlastní postup výsadby vzrostlých dřevin

Výsadba dřevin v nadstandardních velikostech má svá specifika a omezující faktory při manipulaci. Postup při výsadbě je nutné zvážit nejen podle prostorových možností či dostupné mechanizace, ale také v závislosti na ročním období. Výsadba na podzim nebo v zimě se může lišit ve způsobu uvazování dřeviny vázacími prostředky oproti jarnímu období, kdy již může docházet k proudění mízy ve kmeni vzhledem k vyšším jarním teplotám. V těchto případech je použito odlišné technologie vázacích prostředků. Teplotní podmínky je třeba sledovat nejen v místě výsadby, ale také ve školce

David Sivák, DiS.

Absolvent vyšší odborné školy České zahradnické akademie Mělník. Profesně se zabývá realizacemi projektů zahradní architektury a výsadbou vzrostlých dřevin a jejich prodejem v České republice.

Přeprava *Fagus sylvatica* o obvodu kmene 90–100 cm

Planting of fully grown woody plants

This article systematically and in chronological order captures each part of planting full grown woody plants, which starts by choosing in a tree nursery, continues by the transport of the plants and preparation of the planting site. It finishes with the planting process itself that is followed by the essential follow-up care. Planting of fully grown trees delivers instant effect. There are many facts to consider, such as transport, use of machinery for the planting, possibilities of the follow-up care, and the size of the planting project. In the Czech Republic there is currently no nursery offering large trees of their own production. In almost all of the cases, mature trees are imported.

vzdálené i tisíc kilometrů od místa výsadby, protože dřeviny ze zahraničí mohou být narašeny dříve než na místě výsadby.

Používanou mechanizací jsou často jeřáby, auta s hydraulickou rukou, otočné pásové nebo kolové bagry, případně nakladač. Dostupných technologií k použití vázacích prostředků je více. Zemní bal a kmen se uvazují obvykle současně, ale existují rovněž metody uvazování pouze za kmen pomocí dřevěných kónických špalíků a textilních popruhů. Dalšími často používanými prostředky jsou kovové pevnostní řetězy s háky, textilní popruhy a smyčky, gumová podložení pro kmen a juta. Zvolený způsob musí zohledňovat jak zmíněnou roční dobu, tak i hmotnost a tvarové charakteristiky dřeviny.

Důležitým parametrem je správná výška výsadby stejně jako u dřevin standardních velikostí. Nikdy se proto dřeviny nevysazují příliš hluboko, kořenový krček musí být vždy nad okolním terénem. Správná výška výsadby se přitom odvodí od výšky zemního balu.

Poté, co je strom úspěšně vysazen, je nutné zajistit jeho vhodné kotvení. Nejčastěji se jedná o kotvení podzemní, kdy je zemní bal upevněn do rostlého terénu v okolí výsadbové jámy. Použity jsou zemní kotvy, které jsou propojeny se zemním balem pomocí textilních popruhů a vzájemně dotaženy ráčnou. Pro dřeviny o obvodu kmene 50 cm a výše se používá i nadzemní kotvení pomocí lan za první patro kosterního větvení. Kotvení je dočasnou záležitostí, než dřevina dostatečně prokoření. Existují i možnosti pro kotvení dřevin v nádobách nebo na střešních zahradách.

Stejně jako u dřevin standardních velikostí je nezbytný povýsadbový komparativní řez. Specifikum může být u již dospělých či senescentních jedinců. Rozsah řezu se volí podle druhu dřeviny, typu a stavu sazenice, období výsadby, podmínek stanoviště a možností následné péče (Nguyen, 2017).

Péče po výsadbě

Důsledná a pravidelná péče o dřevinu po výsadbě je základem pro její ujmutí na novém stanovišti. To platí obzvlášť v případě, jedná-li se o dřevinu vzrostlou. Doba, po kterou je třeba dřevině věnovat zvýšenou péči, je nejčastěji dva až pět let od výsadby. Oproti dřevinám běžných velikostí se odlišuje hlavně ve větších dávkách zálivky. Vzrostlé dřeviny mají sice kompaktní kořenový systém, ale po přesazení přijdou o velkou část kořenového systému. Čím větší dřevina je, tím déle bude obnova kořenového systému trvat. V závislosti na velikosti vysazované dřeviny se volí potřebné množství vody. Strom o obvodu kmene 45–50 cm s šířkou zemního balu 120 cm a výškou 80 cm bude vyžadovat minimálně 300 l vody. V první vegetační sezóně je nutné potřebu zálivky sledovat intenzivně, alespoň dva- až třikrát měsíčně. Kontrola se uskutečňuje sondou vedle zemního balu, sledováno je množství vody v okolním terénu. Mimo zálivky se kontroluje rovněž stav kotvení, případně výskyt chorob a škůdců. V prvních letech po výsadbě může nastat předčasný opad listové hmoty nebo její významné části, což bývá jeden z projevů povýsadbového stresu, kdy redukovaný kořenový systém nezvládá zásobit plochu koruny vodou, případně živinami. Řešením může být opětovný komparativní řez.

Výsadba vzrostlých dřevin – důvody, zhodnocení, cenová náročnost

Na začátku rozhodnutí o výsadbě již vzrostlé dřeviny musí být zevrubná úvaha, zahrnující zhodnocení některých klíčových okolností. Benefit umístění vzrostlé dřeviny na příslušné stanoviště je přitom nezpochybnitelný. Mimo okamžitý estetický účinek se může jednat o náhradu již vzrostlého původního jedince. Hlavním důvodem je čas, který se ušetřil pořízením vzrostlé dřeviny. Jedná se tak o „koupi historie a budoucnosti“ zároveň, neboť investor by se dalšího dospělého stromu o běžné velikosti již nemusel dožít. Nutné je však zvážit i finanční aspekt, protože rostlinný materiál může být podobně cenově náročný, jako je jeho vlastní výsadba a přeprava, což v praxi znamená výdaj v úrovni desetitisíců až statisíců korun v závislosti na taxonu, jeho velikosti a způsobu výsadby. Cenově i velikostně přijatelné dřeviny mohou být například o velikosti obvodu kmene 30–35 cm až 50 cm, které nabízejí velmi dobrý poměr ceny a výsledného efektu. Opravdu vzrostlé stromy o obvodu kmene 90–100 cm se vysazují spíše ojediněle, navíc bývá jejich povýsadbová péče výrazně delší a komplikovanější než u běžně vysazovaných dřevin.

V České republice zůstává prozatím výsadba vzrostlých dřevin omezena jen na ojedinělé případy, kdy se dřeviny umisťují většinou jen do soukromých zahrad, zatímco v zahraničí se stále častěji sázejí i do veřejného prostoru, kde je potřeba doplnit a zejména podtrhnout stavební architekturu v co nejkratším čase.

Použitá literatura

Nguyen, Jakub: Přesazování vzrostlých stromů. Diplomová práce. Mendelova univerzita v Brně, Zahradnická fakulta v Lednici, 2017.

Van den Berk a kol.: VAN DEN BERK ON TREES. Boomkwekerij Gebr. Van den Berk B. V. Sint-Oedenrode, 2015.

Zemánek, Pavel, Burg, Patrik. Speciální mechanizace: mechanizační prostředky pro zakládání a údržbu okrasných porostů. Mendelova zemědělská a lesnická univerzita Brno, 2005.

TRVALKY Z ÚSTÍ NAD ORLICÍ

ŠKOLKY Haupt

TEL.: 607 966 388 · INFO@SKOLKYUO.CZ · WWW.SKOLKYUO.CZ

TREES

MÁŠ

pocit, že potřebuješ změnu ve svém životě? Chceš dát

ŠANCI

svojí kreativitě, pracovitosti, píli a odbornosti. Umíš

BÝT

člověkem, který je rád

SOUČÁSTÍ

týmu, který žije pro svojí firmu? Pak je možné,
že se máš vydat za prací směrem k nám. Jsme

TREES

a rádi přijímáme šikovné lidi. Kontaktuj nás.

Zahradní architektura **Praha**

Zahradní architektura **Červený Kostelec**

Email: pacak@trees.cz / **Tel.:** +420 736 480 480

VERTICAL FORESTS

Vzrostlé stromy od Van den Berk

Wonderwoods - Utrecht (NL)
Foto: Vero Digital

Trudo Vertical Forest - Eindhoven (NL)

Školka Van den Berk je specializována na střední až velmi vzrostlé stromy a keře. Na přibližně 450 hektarech pěstujeme více než 1600 druhů a kultivarů a jsme jedna z největších školek v Evropě. Stromy dodáváme do 35 zemí.

Van den Berk je také členem zelených projektů jako jsou “vertical forests” od architekta Stefana Boeria. Stromy pro zelenou věž v Eindhovenu jsou připravovány v air-potech. Příští rok budou pokračovat v růstu do požadovaných rozměrů. Projekt Wonderwoods začne v roce 2021.

VAN DEN BERK ŠKOLKY

All the knowledge.
Almost all of the trees.

DONDERDONK 4
5492 VJ SINT-OEDENRODE
NIZOZEMÍ
DAVID@VDBERK.CZ
WWW.VDBERK.CZ

Řez ovocných stromů v souladu s přírodou

Vysokokmenné ovocné stromy jsou nedílnou součástí naší krajiny, velkých i menších zahrad a místy i parků a jiné veřejné zeleně. Přesto je řez těchto dlouhověkých stromů s volně rostoucí korunou roubovaných na semenné podnože v ovocnářské literatuře poněkud opomíjen a nelze při něm ani uplatnit pouze arboristické zásady.

T: Alena Klimešová

Důvody řezu

Řezem volně rostoucích korun ovocných stromů zabezpečujeme harmonii mezi jednotlivými životními procesy, hlavně však mezi růstem a plodností. V mladosti řezem oddalujeme plodnost, zakládáme kosterní větve, podporujeme zakořenění a adaptaci stromu na novém stanovišti. Brzký vstup do plodnosti výrazně oslabuje až zastavuje růst. Strom předčasně zestárne. Kvalitním výchovným řezem dáváme stromu základní předpoklad, že se stane dlouhověkým. Ruku v ruce s výchovným řezem jde dosypávání mulčovacího materiálu – mladý strom nesmí zarůst travním drnem. Následně se snažíme, aby strom co nejdelší dobu plodil a zároveň adekvátně přirůstal. Podstatným důvodem pro řez je také přizpůsobení zvýšeným nárokům kulturních odrůd ovoce. Plody vyžadují slunce pro krásné vybarvení a pro vysokou cukernatost plodů potřebuje strom velkou listovou plochu a tedy neustálé přírůsty. Koruna musí být dobře osvětlená, vzdušná, a zároveň pevná, aby unesla několik stovek kilogramů ovoce. Stromy bez výchovného řezu se lámou při prvních úrodách. Samozřejmostí je pak zajištění provozní bezpečnosti stromu. Důvodem pro řez naopak není požadavek na zmenšení velikosti stromu či zvyk vykonávat řez každoročně!

Tvorba plodonosných oblouků

Projděte se někdy starým sadem a všimněte si mohutných plodonosných oblouků v korunách dospělých ovocných stromů. Ohýbání větví pod tíhou plodů je znakem úrodnosti kulturních odrůd. Doširoka klenuté koruny jabloní vznikly jen díky formování hmotností velkých úrod. V nejvyšším místě ohybu oblouku se probouzejí spící pupeny a pokračuje růst nových výhonů, zatímco skloněná část zaostává v růstu, zato však bohatě plodí až později zasychá. Tento princip využíváme při řezu dospělých stromů, zejména při udržovacím a zmlazovacím řezu, který spočívá v odřezávaní odploděného skloněného dřeva a převedení růstu na mladší odbočku.

Řez podle životních etap

Pro praktikování řezu je třeba určit aktuální vývojovou etapu stromu a na základě toho zvolit způsob řezu. Fyziologický věk stromů je relativní, nezávisí na počtu let. Věkem mladý strom, který se po přesazení nezvládl adaptovat na nové stanoviště, může být předčasně velmi zestárlý, bez přírůstků a vyžaduje hluboké zmlazení. Naopak 50 let stará hrušeň odrůdy s pomalým vývojem na dobrém stanovišti může být fyziologicky mladá (má vyrovnaný poměr mezi plodností a přírůstky) a vyžaduje jen minimální nebo žádný řez. Vždy vykonáváme řez šitý na míru určitému stromu.

◀▲ Udržovací řez – Boskoopské před řezem a po radikálním prosvětlovacím řezu. Foto Ľudovít Vašš

▲ Správný výchovný řez podporuje bujný vývoj listové plochy. Pro její udržení však třeba kontrolovat také výskyt mšic a na suchých stanovištích přítomnost roztočů, kteří mohou silně oslabit růst mladého stromu.

1 Strom v období růstu

Období od zasazení, kdy strom vytváří výhony dlouhé až 60–120 cm a plodí jen minimálně. V tento čas je nejdůležitější zapěstovat korunku.

Důvody řezu: zmírnění povýsadbového stresu, úprava výšky nasazení koruny, výběr kosterních větví (ideálně tři, nejvýše čtyři) a včasné odstranění defektních větvení, oddálení nástupu plodnosti a prevence zababčení (předčasného zestárnutí) mladého stromku.
Následky řezu: ujmutí vysazeného stromku, bujný vývoj listové plochy, tloustnutí kmínku a založených kosterních větví, plodnost až po vytvoření dostatečně nosné koruny.
Techniky řezu: zkracování výhonů řezem nad pupenem, odstraňování výhonů řezem na větevní kroužek, řezem na tažeň či s využitím Zahnova řezu.
Zakládání koruny: v prvním roce po výsadbě (povýsadbový rez) zkrátíme výhony o dvě třetiny nad pupenem tak, aby výhon v prodloužení kmene převyšoval kosterní výhony o 10–20 cm. Při pozdní jarní výsadbě zkracujeme všechny výhony na čípky s třemi dobře vyvinutými očky. Prodloužení kmene převyšuje ostatní. Ideální korunu tvoří prodloužení kmene a tři kosterní větve. Ostatní přebytečné výhony odřežeme celé. V dalších letech výhony zkracujeme méně podle síly růstu, většinou však o polovinu. Vybíráme silné výhony v ose kosterních větví a v pokračování kmene, ostatní konkurenční výhony odstraňujeme, výhony směřující ven z koruny použijeme na tvorbu polokosterních větví a plodného obrostu. Po důkladném založení kosterních větví a při přetrvávající vitalitě (přírůstky min. 40–50 cm) přestáváme zkracovat. Souběžně dochází k samovývoji dalších poschodí koruny, které hlídáme, aby nepotlačily základní kosterní větve.
Termín a opakování: Provádíme v předjarním období (březen, začátek dubna) od nalévání pupenů (jádroviny) až do kvetení (peckoviny) každé jaro, dokud není koruna správně zapěstována – čtyři až deset let podle vitality. V období silného proudění mízy nestoupáme na větve, tlak na kůru způsobuje odumírání kambia a následné nekrózy. Následuje jen mírné prosvětlování. Pokud nemáme jistotu, že se ke stromu vysazenému na podzim na jaře dostaneme, provedeme silné zkrácení výhonů už při výsadbě (s ponecháním 2cm čípku nad vnějším pupenem). Řez mimo optimální termín je stále lepší než žádný.

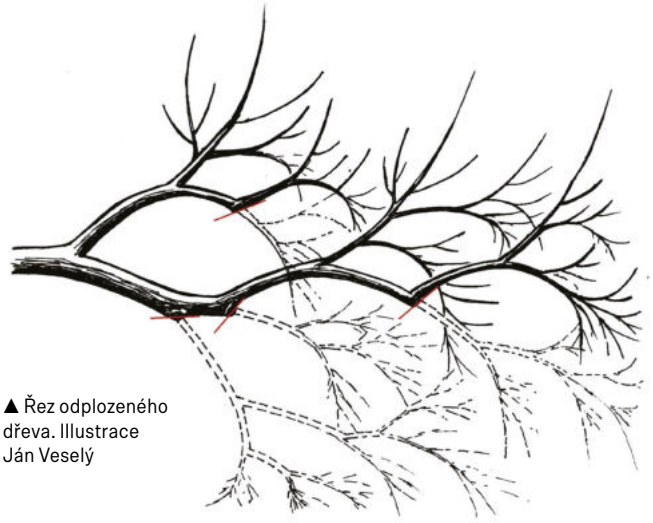

▲ Řez odplozeného dřeva. Illustrace Ján Veselý

2 Strom v období růstu a plodnosti

Nástup do plodnosti, strom plodí a zároveň přirůstá mladé dřevo, i když s přibývajícími úrodami postupně dochází ke snižování délky výhonů. Ideální stav stromu, řezem se ho snažíme udržet. Délka vývojového období se značně liší u jednotlivých druhů a odrůd.

Důvody řezu: zabránění houstnutí koruny a prosychání, udržení světla v interiéru koruny, aby se úroda nepřesunula pouze na okraj, zamezení střídavé plodnosti, oddálení stárnutí stromu
Následky řezu: vitalita a dostatečný růst, rovnováha mezi růstem a plodností, kvalitní ovoce díky mladému dřevu, snadná sklizeň úrody.
Techniky řezu: řez na větevní kroužek, řez na tažeň, Zahnův řez.
Udržovací a mírně zmlazovací řez: odstraňujeme konkurenční, křížící se, zahušťující, poškozené a suché větve. Podporujeme rovnoměrné postavení kosterních větví, aby žádná příliš nedominovala, a zachováváme dominanci prodloužení kmene. Vytváříme „okna do koruny" – zabezpečení dostatku světla pro vnitřní obrost v koruně a hl. poschodí kosterních větví. Tvar a krása koruny dané dřeviny musí zůstat po provedení řezu nezměněná.
Termín a opakování: Četnost udržovacího řezu závisí na druhu, odrůdě a stanovišti. U hrušní a jabloní s pomalým vývojem, u ořešáků, oskeruší, moruší, kaštanovníků je ideální perioda pět až deset let. Stromy s rychlejším vývojem, tj. náročnější odrůdy hrušní a jabloní, peckoviny (nejrychleji stárnou broskvoně – řez vyžadují každoročně, následují švestky a višně a nejpomaleji třešně), jeřabiny, mišpule je třeba udržovat řezem každých tři až pět let. U intenzivně rostoucích stromů provádíme udržovací řez každoročně, nanejvýš každé dva roky (odstraňování výmladků, prosvětlení.) Provádíme v předjarním období od nalévání pupenů maximálně do kvetení.

3 Strom v období stárnutí a usychání

Převládá plodnost, vrchol koruny může zasychat, objevují se sekundární výhony ze spících pupenů uvnitř koruny. Udržovací řez starých stromů již nemá požadovaný efekt podpory růstu mladých výhonů. Je zde velký rozdíl ve schopnosti regenerace mezi jádrovinami a peckovinami. Peckoviny v tomto období většinou již nejde zmladit (výjimkami jsou mandle, meruňky, třešně).

Důvody řezu: zpomalení růstu mladého dřeva, malé plody, špatné hojení ran, podrůstání podnože, riziko rozlámání koruny, usychání vrcholu kvůli nedostatečnému zásobování a spodních částí koruny kvůli zastínění.
Následky řezu: celková regenerace stromu, probuzení růstu, zvětšení listové plochy, pravidelná úroda, odlehčení koruny odstraněním starého plodného dřeva, dostupnost koruny při sklizni.
Techniky řezu: řez na větevní kroužek, řez na tažeň, Zahnův řez.
Zmlazovací řez: na rozdíl od udržovacího řezu se zkracuje prodloužení kmene i kosterních větví na perspektivní nižší odbočku. Prakticky to znamená mírnou obvodovou redukci koruny. Postupujeme od shora dolů a ve vrchních partiích odstraňujeme více větví než ve spodních. Hledáme přirozené zmlazovací procesy, využíváme mladších výhonů rostoucích z vrchní strany starých větví (plodonosný oblouk). V situacích, kde by konečný řez byl příliš velký, využíváme Zahnův řez. Odlehčujeme velké páky, ale odlehčená větev musí být vždy delší než větev rostoucí nad ní. Dbáme na krásu a tvar koruny každého jedince. Upřednostňujeme práci stromolezeckou technikou. Zmlazené sekundární výhony probereme následující nebo druhý rok po zmlazení. Odstraníme přebytečné výhony a ponechané zásadně nezkracujeme (rozdíl oproti zapěstování korunky v mládí).

Za ponechání stojí i torza ovocných stromů. Často jsou nositeli vzácných odrůd, lze je využít pro sběr roubů a jejich menší sekundární koruny mohou ještě dlouhou dobu přinášet úrodu.
Termín a opakování: Výhradně v zimním období ve vegetačním klidu, do nalévání pupenů. Zkušenost ukazuje, že řez v mrazivém počasí nemá zásadní vliv na hojení ran a slunce a mráz je pro práci bezpečnější a příjemnější než vlhko a mlhavo. Při střídavé plodnosti zásah vykonáváme v zimě před očekávaným úrodným rokem. O zmlazené koruny v dalších letech pečujeme udržovacím a mírně zmlazovacím řezem s četností podle vitality. Staré ovocné stromy zásadně nezmlazujeme ve vegetačním období. Dokonce ani peckoviny po sběru úrody. Reakce na řez není adekvátní, strom můžeme nenávratně poškodit. Přihnojení organickými hnojivy v okapové zóně koruny zlepšuje regeneraci koruny po zmlazení.

▼ Zmlazovací řez. Odstraňujeme staré odplozené visící dřevo (1), zahušťující větve (2), jejichž odřezáním vznikne prostor mezi patry – okna do koruny, konkurenční větve (3) a přerostlé větve po samozmlazení uvnitř koruny (4) v případě, že jejich postavení je nevýhodné a nevyužíváme je jako základ pro obnovu plodného dřeva a další tvorbu koruny). Ilustrace Ján Veselý

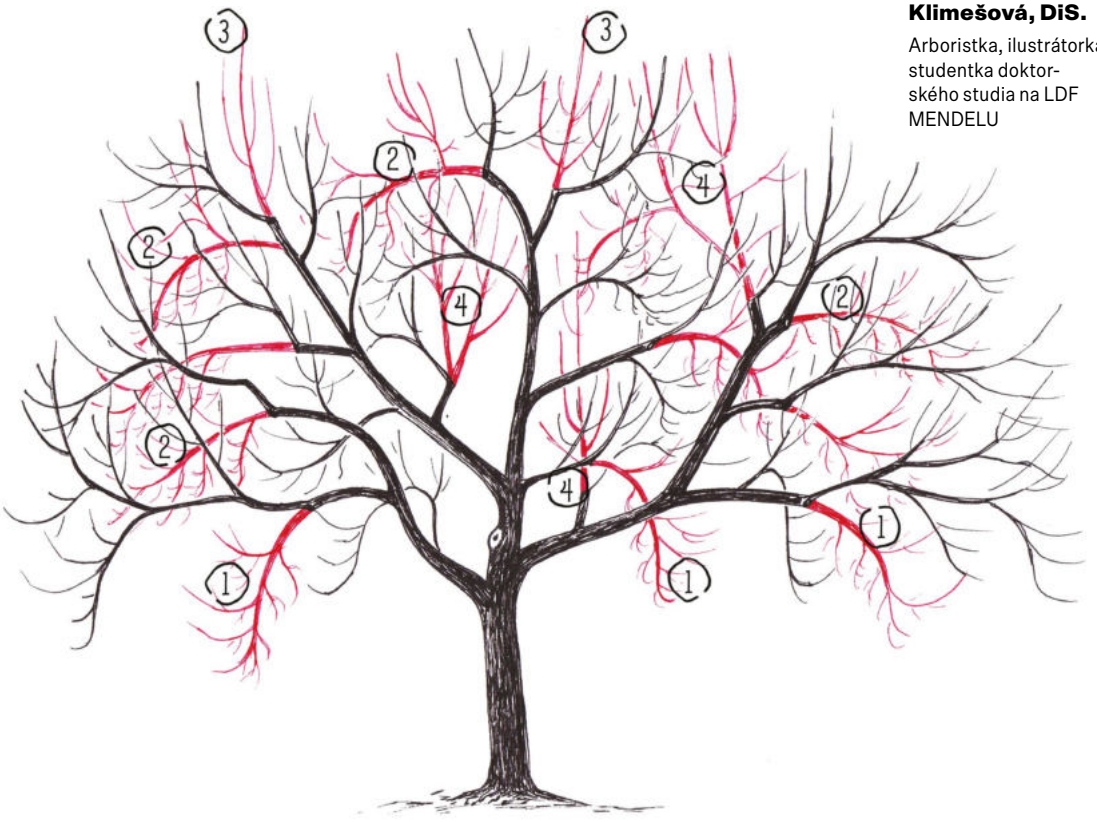

Mgr. Alena Klimešová, DiS.

Arboristka, ilustrátorka, studentka doktorského studia na LDF MENDELU

Pruning of fruit trees in harmony with nature

High-trunk fruit trees with freely growing crowns cannot be pruned using the standard high-yield methods of pruning, but mere tree maintenance principles are not enough to follow. Correct pruning ensures harmony between growth and fertility. It is always necessary to determine the current development phase of the given tree and choose the pruning method accordingly. A tree in a growing phase requires mainly regulatory pruning. With the onset of the yielding phase it is necessary to establish a renewal maintenance pruning routine followed by reduction pruning, and eventually cutting-back of old trees. It is also necessary to respect the individual requirements of stone and pome fruit species and relevant terms for the pruning interventions.

Termín řezu

V ovocnářské praxi jsou tři základní termíny. Zimní řez a předjarní řez jsme již zmínili u jednotlivých typů řezu výše. Letní řez ve vegetačním období, po sklizni, se jako udržovací řez doporučuje u peckovin kvůli citlivosti vůči patogenům, avšak pouze u vitálních stromů se závlahou. U starších stromů by řez vedl k dalšímu oslabení a růst mladého dřeva by se vůbec nemusel dostavit. Chceme-li tedy řezat v souladu s přírodou, letní řez starých stromů z tohoto důvodu vynecháme. Letní řez však má svoje místo jako doplňkový řez vitálních, bujně rostoucích mladých stromů – redukce nevhodných výhonů, zkracování a čištění obrostu na kmínku, Šittův řez bujně rostoucích mladých meruněk a švestek.

Odlišnosti v řezu jádrovin a peckovin

Peckoviny jsou charakteristické rychlejším vývojem, mnohé plodí již na jednoročním dřevě a plodnost se brzy přesouvá na okraj koruny. Zakládání korunky posouváme do doby nalitých pupenů až k začátku kvetení. Udržovací řez provádíme s důkladným prosvětlováním i dřívějším zmlazováním před tím, než začne interiér koruny zasychat. Řezné rány se hůře hojí, neměly by přesáhnout 5 cm. Přestárlé stromy je kvůli absenci aktivních spících pupenů lepší již nezmlazovat.

Jádroviny snášejí řez mnohem lépe včetně hlubšího zmlazení. Spící pupeny jsou u jádrovin přítomny i na starém dřevě ve vysokém věku. Nejlépe plodí na dvoj- až čtyřletém dřevě. Rány by neměly přesáhnout 10 cm, dřevo jabloní je citlivější k houbovému rozkladu než dřevo hrušní.

Technika řezu a pohled na zatírání ran se neliší od obecně platných arboristických zásad. Rovněž vybavení „sadaře“ se shoduje s výbavou stromolezce.

Článek vychází z publikace „Rez ovocných stromov v súlade s prírodou“ autorů Ludovíta Vašše a Jána Veselého, která je volně dostupná na stránce www.ovocnystrom.sk v sekci vzdělávání a kde lze tematiku dále podrobněji prostudovat.

Kateřina Šedá: Mezi lidmi

V zahraničí patří mezi naše nejuznávanější umělce, vystavuje po celém světě, naposledy vzbudila velký ohlas její výstava na mezinárodním bienále architektury v Benátkách. Kateřina Šedá je česká výtvarnice, jejíž práce má blízko k sociální architektuře. Je autorkou řady pozoruhodných veřejných akcí a happeningů, které mají za cíl změnit stereotypy a zavedené vzorce chování jejich aktérů. Její díla jsou založena na komunikaci, propojování a mezilidských vazbách.

T: Kateřina Čadková

► Největší česko-slovenské rande uskutečnila Kateřina Šedá na brněnském výstavišti v roce 2018 jako součást festivalu Re:publika k oslavě 100. výročí Československa. Foto Roman Franc

V rámci festivalu LIAF 2019 jste odstartovala nový projekt Something for something (Něco za něco) v turisticky vyhledávaném norském souostroví Lofoty. Jaké jsou jeho dosavadní výstupy?
Ten hlavní výstup je především zjištění, že taková platforma skvěle funguje a uspokojuje obě strany stejnou měrou – turisty i místní. Nejde totiž jen o to, že nabídnete návštěvníkovi nocleh zdarma a on „zaplatí" jakýmkoliv pozitivním gestem v lokalitě, ale především budujete nějaký vztah, který může pokračovat i v budoucnu. To byla ostatně i jedna z prvních myšlenek AIRBNB, než se to úplně zvrtlo. Dnes mi to častokrát přijde horší než hotel – tam vás aspoň přivítá recepční, u řady bytů AIRBNB jen najdete klíč ve schránce.

To, co jsem navrhla, je jednoduchý způsob, jak dát turismu jiný obsah, a podle ohlasů veřejnosti to po mém vzoru začali někteří zkoušet už sami.

Turismus zde negativně ovlivňuje především místní krajinu, podobně jako u nás například Adršpašské skály. Existují podle vás nějaké funkční regulativy pro masový turismus?
Určitě existují, ale každý z nich má nějaké úskalí, takže s tím vždy velká skupina lidí nesouhlasí. To nejúčinnější je vychovat generaci, která se bude chovat jinak. Zní to jako fráze, ale podle mě je to zásadní úkol naší generace, nejen kvůli změně klimatu. Je potřeba dětem na příkladech ukazovat, že zůstat na místě může být mnohem větší dobrodružství než někam jezdit. Jenže máme další problém – když se člověk dneska zastaví, okamžitě vytáhne telefon a zírá do něj do té doby, než se začne hýbat. Takže dětem ukazujeme naprostý opak a dostávají zcela opačnou zprávu. Definovala bych to jako fobii ze zastavení. Bylo by naivní si myslet, že se teď všichni vzpamatují a budou učit děti to, co sami neumí, ale tento úkol by do určité míry mohla plnit škola, jak se děje třeba ve Finsku.

A jak to probíhá ve finských školách?
Tam školství funguje na zcela jiné bázi, nejnovější poznatky se okamžitě aplikují na nejmladší generace. Když učitelé z výzkumů vědí, že za deset let nebudou existovat některá povolání, nikoho na ně nepřipravují. Už na prvním stupni děti měří teplotu ve třídě a řeší, zda potřebují tolik topit a co tím způsobují. Věci okamžitě vidí v souvislostech, což teda v Česku dost postrádám.

Co myslíte, do jaké míry může ovlivnit veřejný prostor kvalitu života lidí, dokáže ovlivnit i jejich vzájemné mezilidské vztahy?
Já bych veřejný prostor zas tolik nepřeceňovala, nevěřím tomu, že k trvalé změně vztahů stačí jen změna veřejného prostoru. Samozřejmě je to podstatná věc, a když někde postavíte hřiště, logicky přitáhne

novou komunitu lidí, když dáte někam lavičky, lidé se tam budou víc zdržovat, ale k tomu, aby došlo k výrazné změně vyloučené lokality v rámci vztahů, to zdaleka nestačí. Proměna veřejného prostoru musí probíhat paralelně se změnou veřejného života. Je dobré mít hezký chodník, ale co s tím, když nevíte, co na něm dělat.

V souvislosti s měnícím se klimatem se stále více apeluje na fungující a propojený systém zeleně především ve větších městech. Jaký dopad podle vás může mít město s fungujícím systémem zeleně na život obyvatel?

Zásadní dopad vidím především v tom, že se ve městě budou místní zdržovat a trávit v něm víc času. Když jsem dělala projekt UNES-CO o turismu v Českém Krumlově, uváděli účastníci nedostatek zeleně na náměstí jako hlavní důvod, proč se tam vůbec v létě nezdržují. Co by tam ostatně dělali, když tam není žádný stín.

Zmíněný projekt UNES-CO, který jste v roce 2018 představila i na mezinárodním bienále architektury v Benátkách, upozorňuje na negativní dopady masového turismu na centra měst. Jak jiné země tento projekt vnímaly?

Měla jsem pocit, že lidé ze zahraničí to pochopili lépe než obyvatelé Českého Krumlova. Především Benátčané se mě už na vernisáži ptali: To musejí být v Krumlově šťastní za takový projekt, že? Ani jsem neměla sílu jim popisovat, že je to přesně naopak.

Ve vaší práci je čitelná snaha zapojit lidi do vzájemné spolupráce. Co vás k tomu vede, proč zrovna toto téma?

Jsem přesvědčena o tom, že je to moje skutečné povolání. Už jako dítě mě daleko víc zajímalo, jak ovlivnit život ostatních, měla jsem ustavičně pocit, že řada lidí není ve své skutečné „roli“, a to pak ovlivňuje jejich chování. Myslím, že ještě podstatnější než spolupráce je právě tohle – snažím se lidi otevřít, aby překvapili sami sebe. Když to takhle popisuju, působí to abstraktně, ale ve skutečnosti to má jasnou podobu – třeba přiměju seniory, aby přelezli svoje ploty.

Dokázala jste změnit podobu celé vesnice (Bedřichovice u Brna), nastartovala jste aktivitu u místních lidí. Liší se práce s lidmi na venkově od práce s lidmi žijícími ve městě?

Spíše je otázka, o jaké konkrétní místo jde, než zda to je město, či vesnice. Před deseti lety bych řekla, že práce na vesnici je snadnější v tom, že k lidem je lepší a rychlejší přístup. Jenže v posledních letech se do vesnic stěhují lidi z města, kteří nechtějí, aby je kdokoliv s čímkoliv obtěžoval. Jinak se pracuje s nejbohatšími lidmi v Silicon Valley a jinak s lidmi ve vyloučené lokalitě. Na každém místě musím najít klíč, jak postupovat, opakování předchozího modelu většinou nefunguje.

Získala jste prestižní cenu Architekt roku, Josef Pleskot se o vaší práci vyjádřil jako o nesmírně důležité činnosti, kterou by měli všichni architekti znát. Co pro vás takové ocenění znamená?

Beru tu cenu s nadsázkou, protože architekt nejsem, naopak lidi motivuju, aby z baráků vylezli ven. Hlavní přínos vidím v tom, že mou práci zná větší okruh lidí a můžu se tak podílet na věcech, které mě zajímají. Já jsem ale věčný pochybovač, to žádné ceny nikdy nezmění. Mám dokonalý talent každou věc pořád rozebírat a měnit, pro okolí je to často únavné, ale pro mě jediná možnost, jak se dohrabat k smysluplnému výsledku.

Pracujete s lidmi z často velmi kontrastních lokalit, ať už jsou to satelitní města, vyloučené lokality, turisticky silně navštěvovaná města nebo přes den takřka vylidněné vesnice. Jsou místa, která vás neoslovují?

Neoslovují mě místa, která o sobě tvrdí, že se jim vše daří, vše funguje, jen jim chybí nějaká akce ode mě. Já nemám maringotku a neobjíždím místa, abych lidi primárně pobavila. Kladu si vyšší cíle.

Ve svých projektech často pracujete s desítkami lidí, jaké prostředky používáte k tomu, aby s vámi a mezi sebou spolupracovali?

Přála bych si mít nějaký kouzelný proutek, občas lidi čekají že ho vytáhnu a hned začnou všichni spolu-

Kateřina Šedá

Česká výtvarnice, jejíž práce má blízko k sociální architektuře. Je autorkou řady veřejných realizací v České republice i v zahraničí. Vystudovala Akademii výtvarných umění v ateliéru Vladimíra Kokolii a absolvovala řadu zahraničních stáží a rezidencí, mimo jiné například v ISCP v New Yorku nebo v CNEAI v Paříži. Věnuje se sociálně laděným akcím a happeningům, které mají za cíl změnit stereotypy a zavedené vzorce chování jejich aktérů. Je autorkou řady publikací - za knihu Brnox získala Cenu Magnesia Litera. V zahraničí patří mezi naše nejuznávanější umělce, v roce 2011 realizovala sólovou výstavu v londýnské Tate Modern. V současné době vyšla její obsáhlá monografie nazvaná Povolání: Šedá, vydala Galerie výtvarného umění v Ostravě, 2020

Kateřina Šedá: Between people

An interview with an original artist, about her projects that are close to social architecture. Kateřina Šedá belongs to our internationally most respected artists; she exhibits all over the world. Her most recent show presented at the international architecture biennale in Venice stirred a massive response. She is the author of many remarkable public shows and happenings aimed to change the stereotypes and established patterns of behaviour of those who are involved in them. Her projects are based on communication, connection, and relationships between people.

pracovat. Jsou pak nervózní, že mi to trvá dlouho, ale klíčem k úspěchu je vytrvalá práce bez nároku na okamžité výsledky.

Navíc já opravdu nemám model, který neustále používám, takže musím pokaždé hledat konkrétní vizuální problém, na kterém to postavím a pak ukážu. Teprve pak hledám formu, jak lidi oslovit a jak s nimi spolupracovat. A nesmím zapomenout na to zásadní – účastnici se musí cítit svobodně; čím víc je svážu pravidly, tím je menší šance na úspěch.

Máte doma v Líšni zahradu? Relaxujete při nějaké oblíbené činnosti?

Máme velkou zahradu u lesa a nejraději jsem na ní s dětmi a pozoruju je. Relaxováním bych to zrovna nenazvala, ale baví mě to.

Jaká je podle vás naše společnost ve srovnání s ostatními evropskými zeměmi?

Tak to je spíš téma na knihu než na otázku v rozhovoru. Zkusím to zkrátit, i když opravdu nerada generalizuju – klíčovým nedostatkem je podle mě uzavřenost, což určitě vychází i z geografické polohy naší země. Uzavřenost je úzce spojena se strachem, pochybnostmi, závistí a neschopností vidět věci v souvislostech. To v součtu vede k tomu, že moc neumíme přemýšlet ve větších formátech. Na druhou stranu jsem ale přesvědčena o tom, že se to postupně mění a lidi si spoustu věcí uvědomují. Pokud bych měla vybrat jednu výjimečnou vlastnost, je to schopnost improvizace – ve vztazích i v práci. Myslím, že máme schopnost krátce před cílem kompletně změnit závod i pořadí – a to ku prospěchu věci. Z ničeho dokážeme udělat něco, a to není málo.

Ve svých posledních projektech jste se zaměřila na negativní důsledky masového turismu, který se významným způsobem podílí i na změně klimatu. Ještě ke konci minulého roku, kdy jste nám rozhovor poskytla, byla klimatická změna tématem číslo jedna. Po celém světě probíhaly demonstrace, především studentů a mladých lidí, ovlivněných tehdy šestnáctiletou Gretou Thunberg. Nyní je situace po Covid 19 jiná. Nepřipadá vám, že některé tyto věci částečně "vyřešil", myslím tím hlavně to, jak se lidé přestali hnát za zážitky, noční nebe bylo zase chvíli bez blikajících světel křižujících letadel?

Určitě se toho dá na základě této neobvyklé zkušenosti dost naučit, ale nejde to hned. Společnost se radikálně nezmění po pár měsících karantény, ale dá se jinak nasměrovat. O fyzické zastavení lidí na jednom místě jsem se roky snažila v řadě svých projektů, v Bedřichovicích jsem dokonce založila 3. září svátek – den, kdy by obyvatelé měli pravidelně v obci zůstat a nikam necestovat. Lidi k tomu přesvědčit bylo vždycky nesmírně náročné a vyžadovalo to měsíce práce. Najednou byli díky karanténě na místě všichni a netrpělivě čekali, až bude vše při starém. Už teď je ale jasné, že při starém to nezůstane a dost věcí se bude muset změnit. Pro mě je pozitivní zprávou hlavně omezení cestování, které už bylo na řadě míst neúnosné.

Na jednu stranu mám tedy radost, že se toto vše děje, na druhou stranu mě vlastně trochu děsí, že musíme lidi zavřít, aby začali poznávat okolí. Klíčové je uvědomění, že paradoxně toto je normalita (necestujeme jako zběsilí, stýkáme se s nejbližším okolím atd.), i když vlastně vzniká úplným omezením. Uchovat si to můžeme jedině tak, že na základě této zkušenosti změníme vzorce chování. Jako návod nám může pomoct, že si sepíšeme seznam věcí, které jsme dělali jen v karanténě, a minimálně jednu z nich zachováme i do budoucna. Může to začít na první pohled banálními věcmi – strávit celý den s rodinou, nákupy seniorům nebo koncert na balkoně. Tohle všechno potřebujeme i po skončení karantény.

◀◀ Soutěž v chytání lelků, Bedřichovice. Zúčastnit se mohl každý ve věku 0–99 let, kdo měl na sobě ten den lelkovací dres. Vyhrál ten, kdo po sečtení bodů skončil na třetím místě a tím prokázal, že lelkuje i v lelkování. Foto Martin Hlavica, 2013

◀ UNES-CO projekt v Českém Krumlově, kterým se Kateřina Šedá snaží upozornit na negativní dopady masového turismu na centra měst. Foto Lubomír Stiburek, 2019

Sobě-stačnost

Slovo skloňované v posledních měsících v různých souvislostech. Najednou zjišťujeme, že se v mnoha ohledech téměř neumíme sami o sebe postarat. I náš obor se soustředil především na funkce estetické a ekologické. Možná je právě teď čas ohlédnout se ke kořenům zahrad – donedávna pěstování potravin. Poptávka po lokální produkci, ovocných stromech i městském zemědělství a zahradničení roste. Pojďme hledat jídlu místo v našich zahradách, parcích i krajině...

► Vyvýšené záhony v rotterdamské komunitní zahradě, která je součástí největšího střešního parku v Evropě. Foto Stichting Dakpark Rotterdam

MOESTUINCLUB

Městské farmaření – cesta k soběstačnosti, nebo hledání rovnováhy?

Městské farmaření je společenským fenoménem. Lze ho chápat jako reakci spotřebitelů na nabídku. Je určitě odpovědí na ekologické výzvy dneška a na negativní aspekty globalizace. Vytváří prostor pro nové kvality života ve městě. Profesionální městské farmaření pozitivně působí na místní ekonomiku.

T+F: Stanislav Flek

Specializace a globalizace

Dvacáté století a zejména potom jeho druhá polovina bylo ve znamení specializací a extrémní segmentace lidského počínání. Velká část oborů lidské činnosti se postupně rozpadla na spoustu podooborů a specializací. Typickým případem je medicína, ale podívejme se na obor zahradnický. Univerzální zahradník neexistuje. Máme sadovníky, květináře, zelináře, ovocnáře, arboristy... Většina specialistů ví o příbuzné zahradnické specializaci méně než soused zahrádkář. Města a náš životní prostor a také životní styl věrné kopíruje tento fenomén specializace. Máme specializované čtvrti na bydlení, na nákupy, rekreaci, na práci čistou (kanceláře) a na práci špinavou (průmysl). Produkci potravin, kterou již od průmyslové revoluce postupně opouštíme, jsme vytěsnili daleko za město a vlivem globalizace dokonce do jiných zemí a kontinentů. Pro pár „podivínů, kteří se rýpou v zemi“, aby měli vlastní mrkev, jsme vyčlenili specializované městské čtvrti – zahrádkářské kolonie. Často v oblastech, o které nikdo nestál, s mizernou půdou, nezřídka velmi vzdálené od obytných čtvrtí. Svá specifika měla situace do roku 1989 v socialistickém táboře, kde zahrádkaření bylo nutností, neboť neschopnost socialistické ekonomiky nabídnout dostatek ovoce a zeleniny byla zřejmá. Zahrádkaření bylo komunisty spíše trpěnou než podporovanou aktivitou.

Změna nastává v hlavách, srdcích a chuťových pohárcích

Současné trendy přinášejí řadu nových pohledů. Jejich nositeli jsou zejména mladí lidé. Jestliže jsme dosud nepovažovali například jahody z Izraele nebo rajčata z Maroka v supermarketu za nic nenormálního, otázky související se životním prostředím, globálním oteplováním, bioprodukcí a zdravými potravinami stavějí mnoho dříve normálních věcí do jiného světla. Preference nastupující generace ve výběru zboží jsou zcela jiné, na prvních místech zde stojí ekologie a důraz na místní, nejlépe regionální

▲ Zahrádkářské kolonie vznikaly na okrajích měst často v místech, která nikdo nechtěl, se špatnou půdou a vzdálené od obytných čtvrtí

▲► Zahrádkářská kolonie v minulosti, místo pro podivíny, kteří se rýpou kvůli mrkvi v zemi

Ing.
Stanislav Flek

Absolvent Zahradnické fakulty, dnešní MENDELU v Lednici na Moravě. Intenzivně se věnuje firemnímu a oborovému marketingu a kvalitě sadebního materiálu ve školkařské produkci. Člen správní rady SZKT.

produkci. Lidé si stále více uvědomují, jak velkou moc má jejich peněženka, a stále častěji mění své nákupní preference. S nákupními preferencemi souvisí ještě jedna podstatná vlastnost ovoce a zeleniny – prostě nejlépe chutnají čerstvě utržené. Nelze to ošidit žádnou technologií a chemií. Ráno utržené plody ze zahrádky anebo sklizené na farmě v okolí vždycky u konzumenta vyhrají. Aneb kdo jednou ochutnal, už nevymění.

Zlatá éra městského farmaření

Díky zcela jinému chápání světa vtrhlo farmaření do měst vyspělého světa a mnohde zastihlo komunální politiky zcela nepřipravené. Chyběly a chybějí pozemky i pravidla. Existuje celá řada administrativních překážek. Program budování zahrádkářských kolonií a komunitních zahrad se stává silnou kartou v předvolebním boji v mnoha metropolích. Farmaření získává mnoho organizačních a vlastnických podob od zahrádkářských kolonií přes komunitní zahrady, bylinkové zahrádky u restaurací, znovuobnovované městské sady s ovocnými stromy zeleninové a ovocné zahrady u škol až po profesionální farmy na střechách budov či v areálech velkých průmyslových podniků.

Rozvoj technologií a limity

Razantní rozvoj městského farmaření si nelze představit bez nových technologií, materiálů a odrůd. Městské farmaření je limitováno prostorem. Musí počítat s nepřirozenými půdními podmínkami a nedostatkem přírodních srážek. Naopak mnohdy lze zajistit excelentní světelné podmínky a dostatek kvalitní závlahové vody nakumulovaný ze střech budov. Městské farmaření bude zcela určitě přinášet nové požadavky na šlechtění odrůd. Jaké to budou, ukáže až širší zkušenost.

Městské farmaření – pozitivní fenomén

Na městském farmaření nelze najít negativní aspekty. Je to cesta k normálu, k vyšší soběstačnosti, k podpoře regionální produkce a k otevření zcela nových kvalit života ve městě. Minimálně komunitní zahrada skýtá také prostor pro zkvalitnění sociálních vazeb tolik potřebných v anonymním městě. Ať už je zahrada na střeše bytového domu, nebo na dříve zarostlém divokém plácku za domem, je určitě fajn se potkávat tváří v tvář nad cuketou a diskutovat o plevelu než si nadávat na sociálních sítích.

Koupením medu od včelaře, který má úly na sousedním domě, podpoříte místního živnostníka, své peníze necháváte ve své ulici, ve svém městě, a to má velký význam. Na začátku jsme hovořili o atomizaci městského prostoru na úzce specializované čtvrti. Městské farmaření může přispět ke změně. Jídlo se bude pěstovat tam, kde se žije. A tam, kde jsou průmyslové komplexy, se třeba vrátí sady a zelenina – na tovární haly nebo mezi ně.

Těžko odhadnout, jak rychle tyto proměny nastanou a jak budou v konkrétní zemi či městě intenzivní. Jedno je však jisté – pěstovat ovoce, zeleninu či chovat včely poblíž centra ve vyspělé metropoli je už dnes zcela normální.

Urban farming – a way towards self-sufficiency, or a search for balance?

Urban farming is a social phenomenon. It can be understood as a reaction of consumers to the offer. It is a response to the environmental challenges of our time, and to the negative aspects of globalization. It creates space for accommodating new qualities of life in the city. Professional urban farming creates a positive impact on the local economy.

Poľnohospodárstvo ako mestský park?

Poľnohospodárstvo v rôznorodých formách bolo vždy prirodzenou súčasťou mestskej krajiny. Jeho prítomnosť v mestách a ich bezprostrednom okolí je historickým odkazom logickej funkčnej spätosti medzi urbánnym a rurálnym. Súčasná doba udržateľného rozvoja poznačená klimatickou a biodiverzitnou krízou potvrdzuje a umocňuje význam mestského poľnohospodárstva ako súčasti multifunkčnej zelenej infraštruktúry. Poľnohospodárska krajina v urbanizovanom prostredí môže dnes fungovať ako inovatívny park pre ľudí. Svedčia o tom úspešné projekty z Nemecka, Talianska či Španielska. Je to cesta k potravinovej odolnosti, bezpečnosti a udržateľnosti miest budúcnosti.

T+F: Attila Tóth

► Architektonickou dominantou v milánskom Ryžovom parku sú historické farmy

Poľnohospodárstvo je neoddeliteľnou súčasťou miest už od začiatkov urbanizácie. Nájdeme ho v rôznych priestorových kontextoch a formách od mestských centier, až po ich okraje. V Istanbule nájdeme ešte aj dnes tradičné „bostany“, ktoré už od 4. storočia lemujú mestské hradby. Pýchou Marrakéšu sú produkčné záhrady Agdal z 12. storočia, tvorené pravidelnými plantážami pomarančovníkov, citrónovníkov, figovníkov, marhúľ a granátových jabloní, lemované olivovými alejami. V mezoamerickej aztéckej kultúre zohrávali od 12. storočia významnú úlohu mokradné produkčné záhrady „chinampa“, ktoré boli malými pravouhlými plochami úrodnej ornej pôdy na pestovanie zeleniny a obilnín v jazerných plytčinách, s dômyselným drenážnym systémom. V Španielsku a Portugalsku sa zeleninovo-ovocné záhrady pre vlastnú spotrebu a predaj označujú ako „huerta“. Huerty sa spravidla nachádzajú v blízkosti riek alebo

iných vodných zdrojov na okraji miest a vyznačujú sa dômyselným zavlažovacím systémom. Súvislý systém historických huert môžeme v súčasnosti nájsť okolo španielskych miest Valencia a Murcia, kde výrazne formujú mestský krajinný ráz. Produkčné záhrady okolo Valencie sú zavlažované kanálmi napojenými na rieku Turia, vybudovanými už v 8. storočí. Mezoamerický región sa záhradníckou tradíciou vychýril aj v novodobej histórií. V časoch ekonomickej krízy vzniklo okolo kubánskej metropoly Havany množstvo malých produkčných záhrad na zásobovanie mesta potravinami v ťažkých časoch. Krajinný ráz európskych miest, vrátane českých a slovenských, výrazne ovplyvnili od 19. storočia aj záhradkárske osady a kolónie, ktorých tradícia sa na naše územie rozšírila najmä z nemecky hovoriaceho kultúrneho prostredia. Poľnohospodárstvo bolo teda vždy organicky späté nielen s vidieckou, ale i mestskou krajinou. Jeho spoločenskou hnacou silou v novodobej histórii boli rôzne procesy, najmä však industrializácia, urbanizácia, rôzne politické systémy a ich vzájomné konflikty, ekonomické krízy, potravinová sebestačnosť a bezpečnosť či plánovacie koncepcie ako Záhradné mestá budúcnosti od Ebenezera Howarda.

Mestské poľnohospodárstvo sa spravidla nachádza v otvorenej mestskej krajine, ktorá je priestorovo a funkčne integrovaná do urbánneho systému a urbanizovaného prostredia mesta a ktorej hlavnou alebo pridruženou funkciou je obhospodarovanie pôdy za účelom produkcie potravín pre vlastnú spotrebu alebo socioekonomické zhodnotenie. Produktívna poľnohospodárska krajina je charakteristickou súčasťou multifunkčnej zelenej infraštruktúry väčšiny európskych miest a aglomerácií. V rôznych krajinách a regiónoch nájdeme rozmanité formy, ako napríklad poľnohospodárske parky, záhradkárske osady a kolónie, mestské rodinné, vzdelávacie, komunitné, terapeutické, sociálne, voľnočasové, rekreačné, experimentálne či environmentálne záhrady a farmy, vrátane mestských sadov a vinohradov. V mnohých prípadoch sú plochy mestského poľnohospodárstva súčasťou zelených klinov, zelených prstencov a iných prvkov zelenej infraštruktúry. Mnohé z lokalít mestského poľnohospodárstva neboli pôvodne súčasťou mesta, ale boli postupne integrované expanziou mesta a dnes predstavujú unikátne kultúrne a prírodné dedičstvo. Okrem evidentnej produkčnej funkcie poskytuje mestské poľnohospodárstvo aj celý rad regulačných a kultúrnych ekosystémových služieb, ako napríklad zvyšovanie biodiverzity, regulácia mestskej klímy, sekvestrácia uhlíka, rekreácia, vzdelávanie, zdravie a blahobyt ľudí. Okrem toho podporuje udržateľný rozvoj, potravinovú bezpečnosť a odolnosť našich miest. Podpora mestského poľnohospodárstva je v súlade s aktuálnym strategickým smerovaním Európskej únie v oblasti zelenej infraštruktúry a zelenej ekonomiky. Súčasťou vysoko aktuálnej a diskutovanej Európskej zelenej dohody (European Green Deal) je okrem iného aj Stratégia z farmy na stôl (Farm to Fork Strategy), ktorá medzi aktuálne kľúčové výskumné, inovačné, technologické a investičné priority zahŕňa aj mestské potravinové systémy. V súčasných diskusiách si pri spomenutí pojmu mestské poľnohospodárstvo väčšina ľudí predstaví záhradkárske osady, komunitné záhrady či vertikálne a strešné farmy. Akoby sme zabúdali na to, že na území českých a slovenských miest ešte aj dnes nájdeme relatívne rozsiahle plochy úrodnej ornej pôdy, ktorá sa často vníma ako akási zásobáreň územia pre ďalšiu zástavbu, budovanie priemyselných parkov a logistických centier. Dá sa to však aj inak! V tomto článku predstavujem koncept poľnohospodárskych mestských parkov na príklade troch úspešných projektov z Nemecka (Kolín nad Rýnom), Talianska (Miláno) a Španielska (Barcelona), ktoré jasne demonštrujú, že poľnohospodárstvo má svoj význam a opodstatnenie aj v súčasných mestách, dokáže pružne reagovať na aktuálne globálne výzvy a nastoliť inovatívne riešenia pre zeleň v mestách.

Poľnohospodársky krajinný park v Kolíne nad Rýnom

Krajinný park Belvedere v Kolíne nad Rýnom s rozlohou 300 hektárov z autorskej dielne Lohrberg Stadtlandschaftsarchitektur zaplátala v roku 2014 poslednú dieru na vonkajšom zelenom prstenci Kolína kopírujúcom niekdajšie mestské opevnenie. Lokalite hrozilo zastavanie a vytvorenie priemyselnej zóny, od čoho ju zachránili angažovaní občania vyžadujúci dokončenie zeleného prstenca a vytvorenie parku pre rekreáciu. Belvedere vznikol ako súčasť strategického konceptu otvorených priestorov mesta – RegioGrün v rámci programu regionálneho rozvoja Regionale 2010. Park svoj názov dostal podľa najstaršej železničnej stanice v Nemecku nachádzajúcej sa hneď pri parku. Na rozdiel od tradičných parkov v zelenom prstenci mesta by sme tu márne hľadali trávniky, záhony a fontány. Nájdeme tu však fungujúcu poľnohospodársku krajinu s rekreačnými trasami pre peších a cyklistov, ktoré sú lemované kvitnúcimi lúčnymi pásmi obohacujúcimi lokálnu biodiverzitu. Park Belvedere mení konvenčné vnímanie poľnohospodárskej krajiny v kontraste s mestom

Ing. Attila Tóth, PhD.

Krajinný architekt pôsobiaci ako vysokoškolský pedagóg a vedec na Slovenskej poľnohospodárskej univerzite v Nitre. Je predsedom Inštitútu LE:NOTRE a pracovnej skupiny Zelená Infraštruktúra IFLA Europe. Jeho vedeckovýskumným zameraním je plánovanie a tvorba zelenej infraštruktúry, vrátane mestského poľnohospodárstva, ktoré skúmal vo viacerých európskych krajinách a na Novom Zélande.

Agriculture as an urban park?

Agriculture in its diverse forms has always been an inherent part of urban landscapes. The current time of sustainable development efforts on one hand and climate and biodiversity crises on the other hand confirm and enhance the importance of urban agriculture as part of multifunctional green infrastructures. Agricultural landscapes in urban environments can function as innovative public spaces for the inhabitants. This is supported by successful projects of urban agricultural parks in Germany, Italy and Spain presented in this paper.

a ponúka vidiecku idylku priamo v urbanizovanom prostredí. Všednú predmestskú agrárnu krajinu povýšil minimálnymi zásahmi na unikátny mestský park. Obyvatelia sem chodia na prechádzky, behať, bicyklovať sa a venčiť psy. Park je po okrajoch vymedzený lesnými plochami, ktoré vytvárajú vizuálny a priestorový rámec pre oddychové, rekreačné a športové aktivity. Rôzne vysoké a architektonicky zaujímavo riešené vyhliadkové veže kompenzujú to, čo v poľnohospodárskej krajine často chýba – výhľady. Výhľad na charakteristickú siluetu mesta Köln s dómom a televíznou vežou v pozadí umocňuje lokálnu identitu prostredia. V popredí sa zase naskytnú pohľady na orbu, žatvu, rast obilnín či pohyb užívateľov v tomto vizuálne premenlivom parku.

Ryžový park v Miláne

Ryžové polia v európskom veľkomeste asi málokto očakáva. V Miláne však tvoria charakteristickú súčasť mestskej krajiny a jej identity. Patrí medzi ne aj Ryžový park (Parco delle Risaie) s rozlohou 650 hektárov, ktorý sa nachádza v juhozápadnej časti mesta. Projekt parku bol odštartovaný v roku 2008 asociáciou farmárov a obyvateľov s cieľom zachovať poľnohospodársku produkciu a špecifickú krajinu ryžových polí, ktoré po stáročia patrili k milánskej kultúre a sú dnes vnímané ako dôležité pre kvalitu života, životné prostredie a lokálnu identitu Milána. Tento poľnohospodársky park umožňuje obyvateľom kochať sa unikátnou kultúrnou krajinou bez toho, aby obmedzovali poľnohospodárske aktivity farmárov. Na území sa nachádza päť aktívnych fariem, ktoré pestujú primárne ryžu, vrátane tradičnej farmy Cascina Battivacco z 12. storočia. Produkciu ryže farmári dopĺňajú chovom hovädzieho dobytka, vzdelávaním detí a dospelých, agroturizmom a priamym predajom z dvora. Táto unikátna urbánno-rurálna krajina je zároveň efektívnym a udržateľným podnikateľským modelom. Park si zachoval svoju produkčnú úlohu a podporuje ochranu prírody a životného prostredia. Je výsledkom spolupráce medzi obyvateľmi a poľnohospodármi. Krajinná scenéria poľnohospodárskeho parku sa dramaticky mení podľa ročného obdobia, aktuálne vykonávaných poľnohospodárskych úkonov a rastových fáz obilnín. Park je popretkávaný vodnými kanálmi, ktoré slúžia na zaplavenie ryžových polí.

Poľnohospodársky park Gallecs pri Barcelone

Približne 15 km severne od Barcelony sa uprostred dynamicky rastúceho urbanizovaného a priemyselného metropolitného predmestia nachádza otvorená poľnohospodárska krajina s unikátnymi krajinnými, prírodnými a kultúrnymi hodnotami. Táto jedinečná vidiecka oáza v mestskom kontexte sa zachovala vďaka vyvlastneniu územia v 70. rokoch. Suburbanizácia z nej však po páde totalitného režimu generála Franca postupne poodkrajovala približne polovicu územia, až kým v roku 2005 sa Katalánska vláda (Generalitat de Catalunya) rozhodla pre zachovanie tohto unikátneho neurbanizovaného prostredia ako verejného otvoreného priestoru pre miestnych obyvateľov a návštevníkov. V roku 2006 nasledovalo založenie parku o rozlohe 733 hektárov, resp. akejsi vidieckej rezervácie, ktorú spravuje konzorcium pozostávajúce z Katalánskej vlády, šiestich okolitých obcí ako vlastníkov pozemkov a farmárov obhospodarujúcich územie. Územie parku L'Espai Rural Gallecs je tvorené najmä agro-lesníckou krajinou, ktorá si zachovala prírodné a kultúrne hodnoty v intenzívne obývanom metropolitnom území Barcelony. Približne 75 % územia tvorí poľnohospodárska pôda, zvyšné územie pokrývajú lesy, vodné plochy a toky, trvalé trávne porasty a stavby. Strategickým cieľom parku je zachovanie kvalitnej poľnohospodárskej pôdy vo výrazne urbanizovanom kontexte tak, aby poľnohospodárstvo fungovalo súbežne s lesníctvom, ochranou prírodného, krajinného a kultúrneho dedičstva, rekreáciou a environmentálnym vzdelávaním obyvateľov. Hlavnou aktivitou v parku je poľnohospodárstvo s aplikáciou princípov organického farmárstva, pričom ponuka parku je obohatená o kultúrnu a rekreačnú infraštruktúru pre obyvateľov okolitých miest a obcí. Park je popretkávaný približne 30 kilometrami rekreačných trás vidieckeho charakteru. Organizujú sa tu tematické túry pre návštevníkov, aktivity zamerané na environmentálne vzdelávanie a objavovanie životného prostredia a biodiverzity, ako aj priamy predaj potravín. V roku 2009 bol park zaradený do Plánu prírodných oblastí Katalánska s cieľom zachovať geologické dedičstvo a najreprezentatívnejšie a najzachovalejšie ekosystémy v okolí Barcelony. Gallecs sa medzinárodne považuje za úspešný projekt zelenej infraštruktúry v mestskej poľnohospodárskej krajine a patrí aj do paneurópskej siete Natura 2000.

▶ Poľnohospodársky krajinný park v Kolíne nad Rýnom. Chodník s cyklotrasou v poľnohospodárskom parku Belvedere, v pozadí silueta mesta

◀ „Váš poľnohospodár podporuje biodiverzitu“ – pohľad na kvitnúci lúčny pás na okraji ornej pôdy lemujúci chodník s cyklotrasou

▶ Poľnohospodársky park Gallecs pri Barcelone. Pohľad na maloplošné poľnohospodárske políčka a drevinovú vegetáciu v parku

Naše sklizeň v Rotterdamu

Onze Oogst – v češtině Naše sklizeň – je název studie Ceese Bronsvelda, která mapuje městské zahradničení v Rotterdamu. Cees pracuje pro město dodnes a poskytl mi cenné informace k napsání tohoto článku. Městské zahrady a jejich produkty vstupují běžně do života obyvatel Rotterdamu, mezi nimiž mám několik přátel. Před nedávnem mě pár místy provedli a od té doby mi trošku změnili pohled na práci s veřejným prostorem. Až pojedete za krásami Nizozemí, zkuste přičichnout i k atmosféře polodivokých komunitních zahrad, ochutnat polévku z čerstvě sklizených dýní na střeše a jako suvenýr si odvezte skleničku rotterdamského medu.

T: Jitka Vágnerová

Málokteré evropské město je spojováno s městským zemědělstvím tak jako Rotterdam. Největší nizozemská městská farma se nachází v místním přístavu, v bývalém plaveckém bazénu se pěstují žampiony a dýně nebo rajčata tu najdete třeba podél železniční trati. V Rotterdamu je dnes přes 90 komunitních zahrad. Jejich počet se mění, protože stále nové vznikají i zanikají. Je to dáno tím, že lidé obsazují jakékoliv nezastavěné parcely, pro nás i těžko představitelná místa. Vznik a provoz těchto zahrad má velkou oporu přímo ve správě města, nově vznikající parky počítají právě s jedlými či komunitními zahradami a dost často se také komunitně plánují.

Uit Je Eigen Stad – Z vašeho vlastního města

V mnoha městských farmách pracují dobrovolníci, obtížně zaměstnatelní lidé nebo chudé menšiny, produkty se pak prodávají za symbolické částky nebo rozdávají zdarma. Výnos z prodeje zeleniny pak jde na sociální projekty. Příkladem je třeba De Voedseltuin (potravinová zahrada), kde zhruba 40 zahradníků (dobrovolníci ve spolupráci s obtížně zaměstnatelnými lidmi) pěstují zeleninu, ovoce i bylinky pro Rotterdamskou potravinovou banku. Během téměř deseti let existence zahrady se ukázalo, že podobný koncept může pomoci nejen v lepší kvalitě potravin pro sociálně slabé, ale i v jejich reintegraci do společnosti. Některé městské farmy, třeba ta největší s názvem Uit Je Eigen Stad, provozují přímo vlastní restauraci. Jiné restaurace pak v jídelníčku upozorňují na jídla, při jejichž přípravě byly použity suroviny z lokálních městských farem, mnohé pak kupují výhradně lokální suroviny. Produkty z městských farem můžete ve městě běžně nakoupit na trzích a první, co vám doporučí lékař na alergii, je jíst med od městských včel.

▲ Zastávka Hofplein – nevyužívaná trať v centru města změněná v jedlý park. Ponechaná stavba slouží jako altán i jako prostor pro pořádání různých akcí. Původní kolejnice lemují mlatovou cestu do užitkové části s ovocným sadem a zeleninovými a letničkovými záhony. Foto Daniela Vágnerová

▲ Městská farma De Voedseltuin, která pěstuje čerstvou zeleninu a ovoce pro potravinovou banku. Čerstvé suroviny jsou jinak pro chudší obyvatele těžko dostupné. Foto Menno Leutscher

Ing. Jitka Vágnerová

Autorizovaná krajinářská architektka, absolventka Zahradnické fakulty MZLU v Brně. Zaměřuje se na kompletní projekty pro veřejný sektor a popularizaci oboru širší veřejnosti.

Ticho ve městě

Nejčastějším modelem v Rotterdamu je klasická komunitní zahrada – lidé z nejbližšího okolí společně obhospodařují kousek země. Jsou to místa se svéráznou estetikou i kulturním programem. Recyklované pneumatiky, nábytek z palet, nádrže na dešťovou vodu, kompostování… To vše často s postindustriálním pozadím. Zeleninové záhony uvidíte podél vlakových kolejí i u autobusových zastávek. Opravdové a živé. Probíhají zde výměny semínek i předpěstovaných sazenic. Pěstuje se ze semen posbíraných, ne z kupovaného osiva. Kolem zahrad tak často vznikají komunity podobné venkovským společenstvím. Pokud je nějaká zahrada rušena z důvodu zástavby, přesouvají se lidé i jejich rostliny na nové vhodné místo v okolí. Jsou zahrady, které za poslední desetiletí změnily místo třeba třikrát. Tyto malé kousky divočiny působí v uspěchaném velkoměstě jako ostrovy klidného života. O významu Rotterdamských komunitních zahrad byl letos natočen dokument s příznačným názvem Stilte in de Stad (Ticho ve městě), který můžete zhlédnout na https://groengoedrotterdam.com.

Op Het Dak – Na střeše

Nizozemci jsou známi svým hospodárným využíváním prostoru. Není tedy divu, že užitkové zahrady najdeme i na střechách domů. Můžete se tu setkat s méně obvyklým modelem – bistro, kde ochutnáte jídlo ze surovin z přilehlé střešní zahrady. Nejstarší nizozemská intenzivní užitková střešní zahrada vznikla během Mezinárodního bienále architektury v roce 2012 na střeše kancelářské budovy z konce padesátých let. Na rozloze zhruba 1000 m^2 je hned několik konstrukčních typů vegetačních souvrství. DakAkker je místo, kde si v bistru Ope Het Dak vychutnáte doslova lokální bylinkový čaj s výhledem na okolní výškové budovy přímo v centru města. Veškeré bylinky a většina zeleniny či ovoce, které tu jako součást jídel ochutnáte, jsou přímo z této střešní zahrady. Ostatní suroviny jsou také z lokálních ekologických farem. Součástí střechy je také šest úlů a med z nich si můžete zakoupit v přízemí budovy Schieblock.

Hofplein – zahrada na kolejích

Původní vlaková zastávka na zrušené železniční trati je od DakAkker opravdu kousek. Stačí přejít přes Luchtsingel Bridge – žlutý dřevěný most a octnete se opět na střeše – tentokrát původního železničního viaduktu. Dole najdete komerční prostory a restaurace a nahoře jedlou zahradu i s ovocnými stromy. Probíhají zde nejen kulturní akce, ale i workshopy pro různé sociální i věkové skupiny – od dětí až po „Slunečnice“ – organizaci sdružující seniory. Poslední součástí skládanky projektu Luchtsingel je park Pompenburg, který postupně vzniká v areálu bývalých skladišť. Polovinu tvoří komunitní zahrady s ovocnými stromy, zbývající plochu tvoří louka a „zahrada míru“.

DakPark

V části Rotterdamu Delfshaven najdete i jeden z největších střešních parků v Evropě. Vznikl díky občanské iniciativě a komunitní plánování hrálo důležitou roli v celém procesu přeměny plochy nepoužívaného seřazovacího nádraží. Kromě toho, že se jedná o velmi pěkný a funkční městský park, je jeho nedílnou součástí „sousedská zahrada“. Kolem ní je vysazen živý plot z jedlých rostlin, především starých odrůd jabloní, hrušní, třešní i slív, doplněný podsadbou rybízů a angreštů. Vše samozřejmě s podrobným popisem. V zahradě je k dispozici 25 záhonů, které slouží obyvatelům blízkého okolí.

Kromě symbolického poplatku se tito lidé podílejí na různých činnostech ve prospěch parku – od běžné údržby přes průvodcování až po péči o zvířata. Součástí je totiž venkovní výběh se slepicemi a stádečko ovcí, které spásá šikmé zatravněné svahy.

Lokálnost, udržitelnost, permakultura

To jsou hlavní principy, na kterých stojí nejen nizozemské městské zemědělství. Dodržování permakulturních principů a recyklace v zahradách mohou u českých návštěvníků vyvolat trochu rozpaky. Sama jsem nemohla odolat nutkání to prostě vyplet.

Vyvýšené záhony ze starých pneumatik, zavlažování z PET lahví, zahradní boudy z palet a plechu – podobné vychytávky patří v našem prostředí spíš k minulosti, případně k hobbíkům. Když si však uvědomíme souvislosti s udržitelností, výhody recyklace a účelného využívání věcí, možná bychom se nad tím mohli jako obor zamyslet. Vůbec téma recyklace budov – vždyť v původních nevyužívaných depech a pod bývalými viadukty jsou dnes restaurace, nákupní centra i krytá parkoviště. Bez bourání. S maximálním využitím stávajících konstrukcí. I ta rajčata porostou ve staré pneumatice a kompostu z kuchyně možná lépe než v designovém vyvýšeném záhonu s profi rašelinovým substrátem. A rozdíl v ekologické stopě obou řešení je markantní.

Objevování zapomenutého

Zatímco u nás snad každý v životě nějakou tu marmeládu uvařil nebo ji alespoň vařit viděl, v Nizozemí bylo podobné domácí kutilství poslední desetiletí

◀ Dak Akker – zásobní zahrada bistra Op Het Dak je nejstarší nizozemskou užitkovou střešní zahradou. Foto Jitka Vágnerová

▼◀ DakPark – tato venkovská zahrádka je vlastně městským parkem, ovce a slepice spásají zelenou střechu nákupního centra, které vzniklo přeměnou starého nádraží. Foto Stichting Dakpark

výjimkou. Běžné domácí vaření probíhá z polotovarů. Součástí komunitních zahrad jsou kromě pěstování i různé kurzy zpracování ovoce, zeleniny a především bylinek a květin v kuchyni. Nejde jen o jídlo. Účast na společné práci v údržbě zahrady, stavbě vyvýšených záhonů, podií apod. – to je pro městské Nizozemce opravdu velmi nezvyklé a v současnosti populární.

Nově budované Rotterdamské parky často obsahují jedlé zahrady, při plánování se spolupracuje s místními organizacemi a při údržbě se na komunitu velmi spoléhá. Vznikají tak zahrady soběstačné nejen produkcí potravin, ale také z pohledu nákladů na údržbu. Je to model, který z našich podmínek téměř neznáme. Není to cesta jednoduchá, ale určitě stojí za zamyšlení. Ať již z pohledu ekologie a udržitelnosti, tak z pohledu zachování tradic a vůbec schopnosti lidí vypěstovat si vlastní potraviny. Nikdy totiž nevíme, kdy se to může hodit.

Our harvest in Rotterdam

Rotterdam is known as a green city. There are more than 90 community gardens. From larger urban farms to small vegetable beds along the railway line. People here grow fresh food in accordance with principles of permaculture, or taste them directly in local restaurants. Even on the roof. Urban agriculture is also reflected in some newly established parks, such as Dakpark or Hofplein.

Včely na střechách

Tomáš Görig je mladý včelař, který se učil včelařit už jako malý kluk od svého dědy v Beskydech. Teď včelaří i na střechách brněnských budov a snaží se přiblížit zájemcům šetrný a udržitelný způsob včelaření. O upřímné pokoře ke včelám a přírodě. O tom, jaké je to včelařit ve městě a co všechno mu práce se včelami přináší.

T: Tomáš Görig, Lucie Sára Görigová
F: Camille Paris

► Z včelích produktů zpracováváme nejen med, ale také vosk a propolis. Vosk používáme k výrobě svíček, pomád na rty, mastí, vosků na vousy či boty

Děda byl vášnivý včelař a naučil mě chovat úctu ke včelám a k přírodě obecně. A také přemýšlet nad tím, jak příroda funguje. Zpočátku jsem se mu díval přes (spíš pod) rameno a sledoval, jak včelaří. Jak jsem byl starší, víc jsem se zapojoval a pomáhal jsem mu, až jsem uměl včelařit samostatně. Pak mě studia přivedla do Brna, kde mi ale včelaření chybělo. Mám tady tetu, která má úzkou a dlouhou zahradu v kopci, takže jsem si včely pořídil nejprve tam.

Každý včelař má svůj způsob, jak včelaří, jak přistupuje ke sběru medu a ke včelám. Nicméně tady stále převládá názor, že je třeba včelkám vzít všechen med před zimou, vytočit spoustu medu a na zimu jim místo jejich medu dát umělý cukr. To se mi, přiznám se, příliš nezdálo a nekorespondovalo to ani s mým přístupem k přírodě. Snažím se včelařit udržitelným a šetrným způsobem a medobraní dělám jen jednou za rok, a to po zimě. Díky tomu sice nemám desítky kil medu z úlu, ale mám dobrý pocit, že včelařím smysluplně. Stejně tak se snažím do včelstev příliš nezasahovat. Chodím je kontrolovat, rád a často je pozoruji, jak se chovají. Nepodávám včelám chemické přípravky víc, než je legislativně nutné. Věřím, že si v mnohém příroda sama poradí, a naší úlohou je být do velké míry pouze pozorovateli a pomocníky. Způsob života včel je natolik důmyslný, že přílišný zásah člověka je spíš ničí, než aby jim pomáhal. Je to vidět i na obecném úhynu včelstev, kdy včelaři příliš léčí a zasahují do včel, tím je z dlouhodobého hlediska modifikují a včely nejsou už tak odolné. My se snažíme dělat pravý opak. Pokud nějaké včelstvo nepřežije, nevadí, to se v přírodě stává běžně. Naopak přežije-li včelstvo, je silné, je odolné a je schopné žít v přírodě docela samostatně. Tato včelstva se pak snažím rozšiřovat.

Postupem času mi zahrada u tety přestávala stačit a začal jsem instalovat úly přímo ve městě, na střechy brněnských budov. Biodiverzita je tu velká, ve městě je spousta květin, stromů a rostlin a včely vědí, kam za nimi. Když chcete včelařit na budovách, je potřeba se vždy předem domluvit se všemi obyvateli. Pokud to někomu vadí, raději tam

úly nedáváme, je zbytečné přidělávat lidem starosti. Ale tam, kde včely jsou, stává se náhle z obyčejné střechy příjemné místo, kde se potkáváme s lidmi, kteří chtějí včelařit, ale nevědí, jak na to, anebo je zkrátka včely zajímají a chtějí se o nich něco dozvědět. Kdokoli je u nás vítán. V současnosti máme ve městě přibližně 20 včelstev na střechách a v zahradách. Dalších 20 včelstev obhospodařujeme pro firmy v rámci projektu Zachraňte včely společnosti Eprin.

Z včelích produktů zpracováváme nejen med, ale také vosk a propolis. Vosk používáme k výrobě svíček, pomád na rty, mastí, vosků na vousy či boty. Propolis zužitkujeme na tinkturu a masti a med samotný máme i s různými inovacemi. Největší zájem je o chilli med, což je med, ve kterém se macerují chilli papričky, které si pěstujeme u rodičů, a pak také echtovní medovina. Medovinu děláme velmi jednoduše, je lehká, nedoslazovaná cukrem ani jinými umělými přípravky.

Do budoucna bychom rádi i s mou ženou Lucií věnovali svůj čas právě apiterapiím, apituristice a osvětě ve včelaření. Baví nás to oba a ačkoli žijeme ve městě, snažíme se vyrábět a zpracovávat včelí produkty jednoduše a přírodně. Stejně tak, jak se chováme ke včelám.

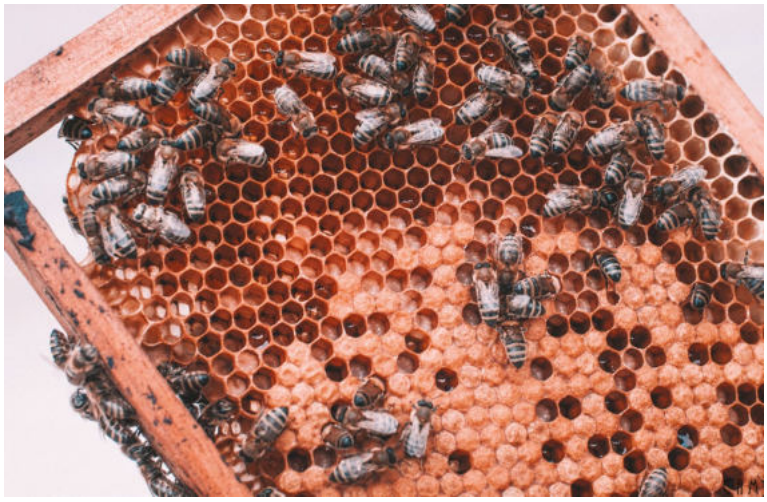

▲ Med zpracováváme i s různými inovacemi. Největší zájem je o chilli med

▼ Tomáš Görig se svou ženou Lucií včelaří na střechách od roku 2014

Ing. Tomáš Görig

Vystudoval obor Silnoproudá elektrotechnika a výkonová elektronika na VUT v Brně a v současnosti pracuje jako servisní technik záložních zdrojů. Pro včelaření nadchl i svou ženu Lucii a v budoucnu by rádi společně rozvinuli svou činnost v apituristice a apiterapii. Více informací o jejich aktivitách na vcelarime.com

Bees on the roofs

Tomáš Görig is a young beekeeper who learned the lore of beekeeping from his grandfather in the Beskydy mountains. Now he keeps his bees on the roofs of various buildings in Brno and strives to educate people about respectful and sustainable way of beekeeping. The article is about a genuine respect to bees and the nature. What beekeeping in the city is about and what benefits it brings.

Stylová zahradní výzdoba

Zahrady a městská prérie města automobilů

Potraviny zdražují, pak třeba zlevní, ale zejména ty kvalitní mají vzestupný cenový trend. Týká se to hlavně zeleniny a ovoce. Počasí je nestálé. Středomoří systematicky vysychá. Jak tohle dopadne? Někdo vyjde do ulic a bude protestovat, někdo začne okopávat zahradu. Jedním z nejvíc zhroucených měst světa je americký Detroit. Jak vypadají zahrady tohoto města?

T+F: Václav Cílek

Shodou okolností jsme se do Detroitu vypravili až od jižních hranic USA z navažské kmenové rezervace. Byli jsme tři muži – rakouský novinář Alexander Stipsits, mladý domorodý obřadník Damian Temná Voda a já. Díky přátelství s pověstným zahradním architektem Laurie Olinem nás v Detroitu čekala schůzka s hlavním plánovačem Maurice Coxem, který původně pracoval jako městský architekt v New Orleans po Katrině, pak v Detroitu a nedávno přešel na funkci hlavního urbanisty do Chicaga. Díky Damianovi, který nás už svojí přítomností nutil vidět Ameriku z hlediska chudých a barevných lidí, jsme neměli pocit, že by Cox s městem nějak výrazně cítil. Ono se to od člověka, který ročně zachází s obrovskými investičními penězi, ani čekat nedá.

V roce 1910 žilo ve městě 98 procent bělochů a řada z nich byla Řekové, Poláci, Litevci či Němci. Dnes zde žije okolo 80 procent černochů a o zbytek se dělí běloška a asijská populace. Město uvažovalo o vybudování největší mešity v celé Americe, která má tak ráda velké věci.

Detroit není město, ale metafora 20. století. Začíná průmyslovou výrobou automobilů Henryho Forda, za války pokračuje obrovitou produkcí tanků („druhou světovou válku vyhrál Detroit“), pak se v 50. letech projeví druhý zlatý věk města a posléze úpadek. Ten byl způsoben jednak tím, že iniciativu ve výrobě automobilů převzali Japonci, jednak tím, že továrny v dobách optimistického rozkvětu pod tlakem odborů slíbily tak velké benefity, že už nezbylo na rozvoj automobilového průmyslu. Do dějin města a celé své epochy se zapsal Albert Kahn, možná ne největší, ale snad nejvlivnější architekt 20. století. V samotných USA navrhl stovky továren a jeho architektura našla uplatnění i na univerzitních kampusech. Sovětská předválečná delegace byla oslněna pompézností Kahnových mrakodrapů, takže ozvuky jeho díla je možné spatřit v monumentální architektuře stalinské éry. Kahn v Moskvě otevřel plánovací kancelář, odkud vyšly návrhy 500 sovětských továren včetně pověstné továrny na traktory ve Stalingradu. Městem byl alespoň na dálku okouzlen i Adolf Hitler, kterému se zalíbila myšlenka lidového vozítka (Volkswagen) a autostrád.

K prvním velkým nepokojům v Detroitu došlo už v roce 1943 (34 mrtvých, z toho 25 černochů), ale do dějin se zapsaly slavné bouře v 60. letech, při kterých zahynulo 43 lidí, zničeno bylo 2 000 budov a vypáleno pár čtverečních kilometrů města. V době svého vrcholného rozvoje mělo město 1,8 milionu obyvatel, ale pak následoval „white flight“ – odjezd bohatších bílých lidí a dnes zde zbylo zde asi 700 tisíc obyvatel. Tisíce domů bylo opuštěno. Mnoho z nich posléze vypálili hlavně černošští mladíci.

RNDr. Václav Cílek, CSc.

Pracuje jako environmentální geolog na Geologickém ústavu AV ČR a v Centru pro teoretická studia UK. Zabývá se klimatickými změnami v nejmladší geologické minulosti a vazbami mezi civilizací a jejím prostředím.

Gardens and urban prairie in the city of the automobile industry

For many centuries, a garden has been one of the essential sources of food for most people in Europe, but in the last few decades it has become almost an aesthetic adventure of landscape architecture. Design often won over function. In this brief paper the role of gardens in the shrinking city of Detroit is briefly described, with focus on the return to the original purpose of gardens and the feeling that after the recent anti-racism movement the world, including its gardens, will never be the same.including its gardens will never be the same.

Město nakonec sehnalo dost peněz na likvidaci nemovitostí asi na 30 tisících pozemků. Ceny nemovitostí místy spadly na tři procenta původní hodnoty. Pokud si do vyhledávače zadáte heslo „atlas of shrinking cities“, budete překvapeni, kolik měst – a to i v Rakousku a zejména v Německu – se nerozvíjí, ale rozpadá.

Detroit se vyvíjí směrem k zahradnímu městu. Běžné je, že uvidíte dům a kolem něj jsou tři, čtyři volné parcely zarůstající travou. Prérie se vrací. Asi 30 tisíc domů je prázdných, 70 tisíc jich bylo natrvalo opuštěno a skoro sto tisíc parcel je volných. Maurice Cox nám řekl, že v jednom roce přišly na stavební úřad hned dvě žádosti o povolení stavby nových budov. Hodně toho uslyšíte o rozvoji města, skutečně k němu dochází, ale v době naší návštěvy se týkal asi dvou procent plochy města.

V poslední době hodně slýcháme o rasově rozdělené Americe, ale ona se rozdělila už v samoobsluze. U nás v indiánské rezervaci, kde občas žijeme, připomíná návštěva samoobsluhy s jídlem exkurzi do blázince plného nemocných a obézních lidí. Špatné jídlo je v Americe levné, ale zdravé jídlo, ovoce a zelenina neúměrně drahé. Tento trend přichází i k nám a možná už brzy se Češi budou dělit na ty, kteří mají na květák, a ty, kteří na něj finančně nedosáhnou. Tohle může být hlavní trend, který lidi vrátí k půdě a na zahrádky.

Prošli jsme mnoho chudých míst. Jsou komunity, jako u Hopiů, které drží pohromadě a jsou ochotné pěstovat kukuřici nebo zeleninu. Většina indiánů, černochů i bílé chátry (označuje se jako „trash“ – odpad, rozeznáváme black, brown, white

trash) vůbec nemá motivaci na zahradě pracovat. U černochů to je tragédie dvojího vykořenění. K té první došlo, když se stali otroky, a k té druhé, když opustili zemědělský život na jihu a stali se městskou populací na severu. Většinu z nich na „pole s bavlnou“ už nikdo nikdy nedostane.

Detroitské zahrady jsou ve skutečnost spíš dílem pozitivistické propagandy, protože když projíždíte městem, vidíte je jen málokde, a přitom volné půdy je zde tolik! Jejich tradice začala za sucha na Pláních v roce 1893, kdy starosta města H. S. Pingree naučil obyvatele pěstovat brambory. Byla bída a většina obyvatel stejně přišla ze zemědělských částí Evropy, takže tento krok byl logický. Druhým velkým impulzem byla druhá světová válka a hnutí Victory Garden. V městských a příměstských zahradách se pěstovala skoro polovina americké zeleniny a dalších potravin.

V 70. letech přišel detroitský starosta Coleman s projektem „Farm a Lot“, farma na městské parcele. Během této akce bylo na pěstování rozděleno asi tři tisíce pozemků. Mnoho z nich záhy zarostlo travou a do města se vrátili motýli. V současné době vyvíjí pozoruhodnou aktivitu The Detroit Black Community Food Security Network (DBCFSN), která kromě zahradničení směřuje k městskému včelařství a ke zdravé výživě. To je záležitost, na kterou slyší zejména mladé černošky, které se na rozdíl od většiny indiánek snaží mít dlouhou dobu pěknou postavu. V těch několika mála barevných komunitách, které jsme měli možnost poznat, sice převládá nezájem a domácí násilí je chronickou sociální nemocí, ale prakticky všude působí dobrovolníci. Mají zájem o věc, jsou dobře organizováni a zacházejí už do základních škol. Dochází ke snahám hmotně,

◀ Pověstný Heidelberg Project černého umělce Tyree Guytona sestává z umělecky aranžovaných hromad odpadků

◀▼ Školní zahrada dodává zeleninu do školní jídelny, která si ji jinak nemůže dovolit

zdravotně a kulturně pozvednout své menšiny. Něco podobného jsme zažili během národního obrození. Dokonce i některé pouliční gangy, které zaměstnávají až desetitisíce pracovníků, mívají období, kdy uklízejí ulice a sází stromy.

Uvádí se, že asi 20 tisíc obyvatel Detroitu se věnuje zahradničení. Myslím, že toto číslo je zveličené, protože na zahrádky větší než pár květin nenarazíte často. Voda je v Detroitu drahá, protože infrastruktura je dlouhá a ve špatném stavu. Zavlažování není možné. V roce 2019 bylo od vody odpojeno skoro 12 tisíc domácností, které pak za epidemie slyšely dobrou radu, že si lidé mají často mýt ruce. Když jste pár měsíců či let bez vody a pak tohle slyšíte, máte chuť jít vypálit policejní stanici, a ne pěstovat vzadu na dvorku brambory. Mortalita na koronavirus je mezi černochy je asi dvoj- až trojnásobná a u indiánů i více než pětinásobná než u bílé populace. Zemřel i Damianův tatínek.

Další vývoj je optimistický, i když část Ameriky patří mezi země třetího světa a míra chudoby, násilí a nemocí je zde větší než třeba v pořádkumilovných tureckých slumech. Detroit se dnes stává městskou prérií a nouze pravděpodobně obyvatele města donutí přetvořit ji v zahradu. Už teď pozorujeme obrovský rozvoj malých pivovarů a pěstování chmele, který mnoho vody nepotřebuje.

V nedávných letech evropského dostatku byla zahrada koníčkem, kde se silně uplatňoval vliv designu. V poslední době však roste potřeba zahrady, která poskytne potraviny. Estetika ustupuje žaludku. V zásadě to je důkaz, že svět se vrací do normálu.

Město má hodně prostoru

Ovce jsou využívány jako doplněk k seči

Pražské ovocné sady z různých úhlů pohledu

Ovocné sady patří takřka neodmyslitelně k české krajině. Byť je období jejich největšího rozkvětu již minulostí, stále ještě můžeme nalézat značné množství fragmentů ovocných výsadeb, jak navazují na venkovskou zástavbu některých obcí a tvoří tak harmonický přechod mezi zastavěnou a volnou krajinou. V následujícím textu se pokusím nastínit i jiné pohledy na využití ovocných sadů a na příkladu hlavního města Prahy ukázat, že i ve městech mohou hrát pozitivní a zároveň těžko zastupitelnou roli.

T+F: Jiří Rom

Na ovocné sady je možné nahlížet různými úhly pohledu a s kolegy z oddělení péče o zeleň odboru ochrany prostředí Magistrátu hlavního města Prahy se snažíme akcentovat některé z nich. Ovocné sady chápeme především jako specifický biotop, kombinaci lesních a nelesních společenstev. Vycházíme z premisy, že se na území Prahy v minulosti nacházely relativně řidší a tedy i světlejší a teplejší lesy než dnes. Takové lesy dokážou hostit překvapivě široké spektrum rostlinných druhů a na ně vázaných bezobratlých, nabízejí vhodné hnízdní a potravní podmínky pestré skladbě ptačích druhů a celkově se vyznačují vysokou druhovou diverzitou v rámci většiny přítomných skupin organismů. V současné době dominují v nižších a středních nadmořských výškách České republiky oproti minulosti husté, a tedy i stinné a chladné lesy. Většina druhů rostlin a bezobratlých byla vytlačena k prosvětleným lesním okrajům nebo se z lesů zcela stáhla. Tyto druhy nalezly útočiště často na loukách, tedy stanovištích relativně mladých, která se ve střední Evropě v hojnější míře vyskytují teprve několik staletí.

Mnohé původně lesní organismy se přemístily do remízků, mezí nebo stromořadí v polích. I tato stanoviště ale z krajiny v souhrnu spíše mizí.

Bezobratlým vázaným na osluněné stromy a zejména na osluněné kmeny a silné větve nabízejí poměrně slušné podmínky pro existenci městské nebo zámecké parky, hráze rybníků se vzrostlými stromy nebo letité aleje podél cest. Zde všude nacházejí vybraní zástupci hmyzu alternativní prostředí vůči světlému a starému lesu. A mezi tato náhradní prostředí můžeme směle řadit i ovocné sady, kde je velkoryse osluněné stromové patro doplněno lučním podrostem. Ovocný sad proto může představovat špatně nahraditelné stanoviště pro skutečně široký zástup různých druhů organismů.

V Praze jsou ovocné sady hojně využívány veřejností k rekreaci a suplují tak do značné míry roli parků. Magistrát hlavního města Prahy má ve své správě přes 60 sadů o celkové výměře 75 hektarů. Díky stínu stromů, ale zároveň i snadné průchodnosti a přehlednosti jsou vyhledávány k procházkám či setkávání lidí všech věkových generací. Plochy sadů jsou k hrám a výuce využívány dětmi z blízkých školek a škol. Zároveň slouží běžcům nebo cyklistům k sportovnímu vyžití.

Veřejnost navštěvuje pražské sady i kvůli ovoci. Veškeré sady ve správě našeho odboru jsou celoročně volně přístupné a kdokoliv si v nich může česat jakékoliv ovoce pro svou potřebu. Pozitivní vztah k ovoci, který jako by se v uplynulých desetiletích pomalu vytrácel, se snažíme obnovit podporou různých kulturních akcí konaných přímo v sadech, nejlépe v době zrání plodů. V tom nám velmi pomáhají některé neziskové organizace. Naší snahou je navázat na historický odkaz předešlých generací, které byly schopny velmi šikovně využívat různých předností pěstovaných odrůd. Proto i v dnešní době dáváme při výsadbách přednost starým (myšleno předválečným a starším) odrůdám, kterých máme aktuálně na pozemcích v naší správě přes 250.

Biologické výzkumy, které jsme realizovali ve spolupráci s Českou zemědělskou univerzitou, ukázaly na vybraných modelových skupinách organismů, že pro udržení co nejvyšší druhové diverzity je potřeba ctít několik zásad, které při zohlednění rekreačního a kulturního významu sadů můžeme shrnout do následujících tezí:

- Přednost dáváme vyšším kmenným tvarům před nižšími, neboť se snažíme docílit osluněných kmenů a bylinného patra pod korunami. Výsadbový spon respektuje šíři korun dospělých stromů vysazovaných odrůd, sklon terénu a půdní a vláhové poměry stanoviště. Pohybuje se v rozpětí 6 až 12 metrů.
- Staré stromy, jejichž plodnost se již snižuje, neodstraňujeme, ale naopak se snažíme o maximální prodloužení jejich života. Tak, jak jim postupně prosychají koruny a odumírají třeba i celé kosterní větve, přistupujeme k redukčním a bezpečnostním řezům. A v momentě, kdy zcela uschnou, snížíme je na tzv. bezpečná torza, tedy na výšku dvou, tří, čtyř metrů, čímž zajistíme bezpečnost lidí pohybujících se v jejich blízkosti. Z původního vzrostlého stromu s košatou korunou zůstane zpravidla jen kmen s bázemi silných větví, jakýsi vzhůru trčící pařátek. I ten v případě potřeby dále snižujeme, pokud si to vyžaduje bezpečnost kolemjdoucích.

Ing. Jiří Rom

Na odboru ochrany prostředí MHMP se od roku 2003 věnuje správě zvláště chráněných území. O několik let později přibral do své agendy i správu pražských ovocných výsadeb.

▼ Neposečená vegetace těsně před zimou. Osluněný luční porost spolu s mrtvými stromy ponechanými ve formě bezpečných torz vytvářejí zajímavý biotop pro velké množství organismů

▶ Dřevěná sedací mola v sadu s vegetací zdupanou na holou půdu. Navádění veřejnosti do konkrétních míst slouží k vytváření a udržování míst s chudou vegetací či obnaženým půdním povrchem

▼ Cestičky od cyklistů tvoří důležitý biotop pro některé skupiny bezobratlých, kteří si na obnaženém povrchu budují hnízdní komůrky, na povrchu půdy loví, nebo odpočívají

- Nové stromky do sadů doplňujeme průběžně tak, jak odstraňujeme zbytky stromů původních. Docílíme tím věkově i výškově příznivější struktury sadu z pohledu organismů, které prostředí sadu využívají.
- Mezi ovocné stromy můžeme doplňovat i vybrané druhy neovocných dřevin. Počítáme při tom samozřejmě s rozdílnými průměry korun u stromů vyššího věku a volíme proto takové druhy dřevin, které nebudou ovocným stromům v dospělosti konkurovat, nebo musíme ve prospěch jednoho neovocného stromu obětovat prostor pro více stromů ovocných.
- Nemusíme se bát umisťovat do ovocných sadů keře s jedlými i nejedlými plody. Jen se vyvarujeme druhů, které jsou příbuzné s druhy vysazených stromů, abychom předešli případnému přenosu některých chorob.
- O bylinné patro se staráme sečí, případně pastvou. Kosíme jednou nebo dvakrát do roka, přičemž při každé seči necháváme určitou část vegetace nepokosenou. Docílíme tím mozaiky, v rámci které zůstává v ploše sadu vždy nějaký prostor pro vývoj bezobratlých vázaných na luční porost. Toto pravidlo dodržujeme celoročně, takže i přes zimu stojí v části sadu nepokosená vegetace. I během zimy jsou totiž na nebo v rostlinách vajíčka, kukly, ale i dospělci různých druhů hmyzu. Vybrané partie sadu s vyšším tlakem návštěvníků, zejména podél cest, můžeme kosit častěji během roku. Pokud kosení doplňujeme pastvou, využíváme pro ni přednostně ovce. Do starých sadů s vysokými stromy pouštíme i hovězí dobytek. Snažíme se vyvarovat pastvy koz, neboť ty jsou schopny zejména mladé stromky zcela zničit. I v případě pastvy dodržujeme pravidlo mozaiky a nevypásáme celý sad najednou.
- Nevadí nám vyšlapaná místa s obnaženým půdním povrchem. Naopak se snažíme, aby stávající pěšiny nezanikly nebo aby vznikaly nové. K tomu může sloužit navádění veřejnosti do konkrétních míst nebo například spolupráce s místními cyklisty, kteří v rámci svých tréninků udržují vyježděné trasy bez vegetace. Obnažená půda je totiž klíčová pro přežití dalších skupin bezobratlých, kteří si v zemi staví hnízdní komůrky, na povrchu půdy loví nebo zde jen odpočívají.

Několikaletá praxe nám ukazuje, že je v případě správy ovocných sadů možné skloubit různé úhly pohledu tak, aby byly všechny dotčené skupiny spokojeny.

Více o ovocných sadech i další pražské přírodě se můžete dozvědět na webu www.praha-priroda.cz.

▶ Ponechané mrtvé dřevo ve formě bezpečných torz (tzv. pařátky)

▼ Neposečené, kvetoucí části bylinného patra (ať již v létě, nebo na podzim)

The orchards of Prague from various points of view

Fruit orchards can be viewed in many ways. The Department of the environment of the Capital of Prague Municipality is striving to suppress the productive function of the orchards it has under its care, focusing on the biological and ecological functions instead, as well as by recreational and cultural heritage function. The objective is to create and maintain an environment that would suit a wide range of plant and wildlife species and at the same time serve the public for all sorts of leisure activities, including the joy of picking fruit.

Neobyčejně obyčejný

▼ V letošním ročníku Evropského stromu roku nominovalo Polsko jako vítěze národní ankety bez černý, rostoucí v centru Rsezówa. Foto treeoftheyear.org

Pátrání po „nenápadných“ bezech černých, které dosáhly stromovitého vzrůstu, přináší zajímavá zjištění nejen informovaným odborníkům, ale je třeba na jejich zvláštní hodnotu upozorňovat i širší veřejnost. Neokoukanou krásu těchto jedinců ukazují prezentované příklady. Za zvážení stojí též jejich záměrné (dosud opomíjené) uplatnění v zahradní a krajinářské tvorbě.

T: Vladana Procházková

Velmi přizpůsobivý a všem v nejširším smyslu slova dobře známý. Provází nás životem velmi úzce, ať už jsme z měst či vesnic. Představuje určitou záruku, že „nějaká“ příroda tu bude na věky, ať už bude vývoj jakýkoli.

K léčivým účinkům bezu černého *(Sambucus nigra L.)* či jeho využití v kuchyni by mnozí z nás mohli přispět svědectvím z vlastní zkušenosti. Děti znají nebo alespoň znaly nejen hry v jeho stínu, mně osobně byly důvěrně známé minimálně na Říčansku velmi oblíbené dětské zbraně s označením „flusačka“ výborně vystihujícím návod k použití (sestávaly z větvičky správné velikosti s odborně odstraněnou dření a nábojů z nezralých plodů téže dřeviny). O bezu černém by se jistě rozpovídali i sběratelé lidových přísloví, rčení a pořekadel, předvídajících například budoucnost potenciální nevěsty („Třesu, třesu bez, ozvi se mi pes, kde můj milý dnes!“) anebo povšechně velebících známou dřevinu a její užití („Před heřmánkem klekni a před bezem smekni“). Mnoho zajímavého k bezu by jistě doplnili i řezbáři. Pro tuto chvíli všechna tato košatá „bezová“ témata opustíme a zaměříme se na vzrůst bezu černého.

Podle odborné literatury je vzrůst keřovitý, a pokud si autor vzpomene, že může vyrůst i malý bezový stromek, udává se výška do 8 (10) m. Ovšem právě tento druhý případ bývá v takové publikaci zřídkakdy zároveň fotograficky doložen. A přece nás obzvláště za plného květu stromový jedinec uchvátí důvěrně známými detaily, květy zároveň krásnými a aromatickými, v kontrastu s vzácně umístěnou korunou nad naší hlavou. Stromek, který má dostatek prostoru na rozvinutí koruny, je rozhodně působivý. Bez, který má kmen… Kromě toho, že může v jednoznačné harmonii zdobit vesnické prostředí, nádherně doplňuje i historicky hodnotná prostranství se sobě vlastní skromností, a to včetně nároků na prostor. Předkládané ukázky (bohužel s nutností omezení fotodokumentace vzhledem ke kapacitě periodika, tedy alespoň slovem) jsou toho dokladem. A to i s vědomím, že bezem dosažitelný věk neslibuje dlouhodobou funkčnost takovéhoto

Ing. Vladana Procházková

Absolventka oboru zahradní a krajinářská architektura na MZLU v Brně, v současnosti jako OSVČ zpracovává posudky na dopady záměrů na krajinný ráz a na stromy, zároveň je částečným úvazkem zaměstnána v Ústavu výzkumu globální změny AV ČR, v.v.i.

kompozičního prvku – udáváno je 20 (30) let. V kontrastu s řečeným by stálo za úvahu ověřit uvedené stáří rzeszówského černého bezu, který v letošním ročníku nominovalo Polsko do ankety Evropský strom roku 2020. Ke krásnému exempláři je uveden dožitý věk 200 let. V každém případě je potěšující, že celoevropské klání si všimlo i tohoto „obyčejného“ druhu v jeho stromové podobě a že si zjevně polští kolegové tohoto jedince považují.

Pátrání po význačných stromovitých jedincích bezu může mít i úspěch jiný než vytýčený. V Brně-Řečkovicích místní jistě dobře znají nevšední bez, kolem kterého absolvují svoji rutinní cestu za nákupem a na zastávku. Ten je ovšem „klasický“ – keřovitý, avšak uchvátí mohutností kmenů a větvoví. Přestál nedávnou úpravu blízké zpevněné plochy, snad bude ještě nějakou dobu uchvacovat vnímavější občany. Až bližší průzkum jiného z prezentovaných jedinců, bezu v blízkosti pražského Vítězného náměstí, prozradí pevně srostlé původní tři kmeny za vzniku rovného jediného kmene.

◀ Pohled do – na daný taxon mohutného – větvoví keřovitého jedince *Sambucus nigra* (12. 5. 2020, Horácké nám., Brno). Foto autorka

▲ Dva vzájemně blízké stromy *Sambucus nigra* rostou u Vítězného náměstí v Praze. Působivý jedinec s rozložitou pravidelnou korunou (10. 6. 2020, výška přibližně 8 m). Až bližší průzkum prozradí pevně srostlé původní tři kmeny za vzniku rovného jediného kmene. Foto autorka

Vzhledem k tomu, že stromovitého vzrůstu bezu lze dosáhnout cílenými zásahy, lze si jen přát, aby si tyto pravokořenné stromky – plně „postačí“ v původním botanickém druhu – krásné v listu, květu i plodu našly své místo při větším uplatnění, než jaké představuje současný víceméně náhodný výskyt u nás. Jistou nevýhodu v sídlech může představovat dočasná zvýšená kumulace hmyzu (i když zástupci hmyzu ho navštěvují relativně spoře), křehké dřevo či problémy s odpadávajícími bezinkami většinou vydatně plodících jedinců. Zodpovědně zvážit vhodnost umístění na konkrétní místo s ohledem na vlastnosti dřeviny je ovšem tak jako i u jiných druhů a odrůd úkolem zahradního architekta.

Autorka děkuje Elišce Zimové a Alešovi Rudlovi za tipy na tři ze zmíněných bezů.

Usually common

A quest for the examples of the humble elder (Sambucus nigra L.) that have grown to the size of trees, brings interesting findings both for the informed experts as well as for the broad public who deserve to be informed about the special quality and value of these specimens. Their unpretending beauty is presented through the published examples. The intentional use of elder (still a species rather ignored in planting design) in landscape architecture should be considered as well.

Jarní aspekt na zahrádkách

Druhová rozmanitost flóry zahrádkářských kolonií

Zahrádkářské kolonie mají ve městě svůj význam, jejich přínos rekreační, sociální, estetický a produkční je všeobecně známý a představitelný. Ekologický přínos a význam z hlediska druhové rozmanitosti v urbanizovaném prostředí byl ovšem vždy diskutován méně. Obecně byla městská zeleň oproti přírodním společenstvům považována za druhově chudou a o jejím přínosu k ochraně biodiverzity se neuvažovalo. V poslední době je ale této problematice věnována pozornost a význam člověkem vytvořené zeleně se přehodnocuje.

T+F: Alena Klimešová

Případová studie na Kraví hoře v Brně

Studie provedená v Brně se soustředila jednak na zahrádkářské kolonie kvůli jejich očekávanému vysokému potenciálu přispívat k ochraně a podpoře biodiverzity, a jednak na veřejný park jako další typ zeleně udržované člověkem. Cílem bylo zjistit, jaké druhy rostlin se na lokalitách zastupujících tuto zeleň vyskytují, srovnat celkový počet druhů, vyhodnotit zastoupení druhů z hlediska biodiverzity významnějších – druhy domácí, druhy ohrožené či staré odrůdy ovocných dřevin, stanovit poměr druhů záměrně a nezáměrně pěstovaných, a na základě všech těchto porovnání pak odvodit význam lokalit pro ochranu a podporu biodiverzity na území města. Na Kraví hoře se nachází parková plocha v těsné blízkosti zahrádkových kolonií a je zde tedy možné porovnat druhovou rozmanitost na různě využívaných plochách, ale ve stejných přírodních podmínkách.

Druhová rozmanitost v číslech

V rámci terénního šetření v průběhu celého vegetačního období bylo popsáno celkem 281 druhů cévnatých rostlin v koloniích a 116 druhů v parku. Počet druhů na jednotlivých vyčleněných zahrádkách se pohybuje v rozpětí od 48 do 115. V koloniích tvoří necelou čtvrtinu dřeviny a téměř tři čtvrtiny byliny. Podle vyjádření nájemců zahrádek je velká část druhů bylin pěstována záměrně. Pouze čtvrtina je řazena mezi nezáměrně pěstované, tedy plané. Rozdělení na pěstované a plané není ovšem jednoznačné a je vždy dáno postojem konkrétního majitele zahrádky. Majitelka jedné ze zkoumaných zahrádek v zahrádkové kolonii Malina například zaměřuje svoji snahu na pěstování lučních rostlin, domácích v České republice a záměrně tedy pěstuje

▲ Rozchodnice růžová

Srovnání celkového počtu druhů rostlin v parku a na zahrádkách

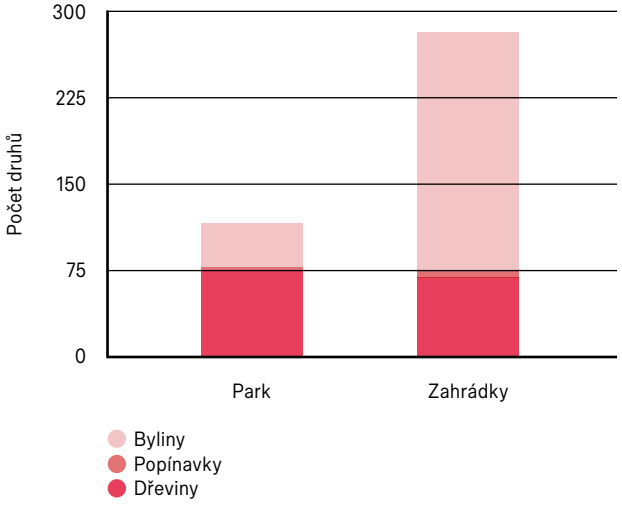

Srovnání počtu druhů rostlin v parku a na jednotlivých zahrádkách

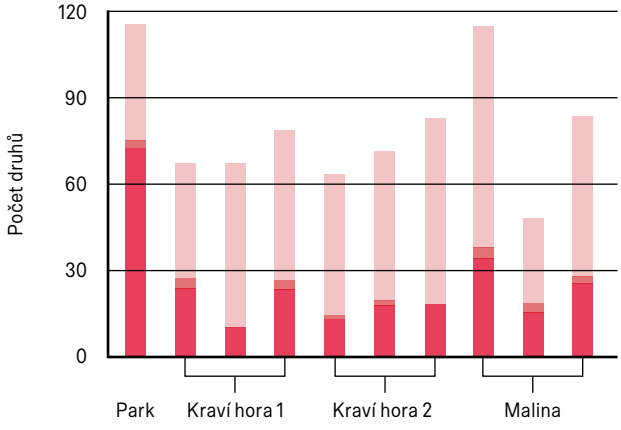

Mgr. Alena Klimešová, DiS.
Arboristka, ilustrátorka, studentka doktorského studia na LDF MENDELU

◀ Jarní aspekt v parku

i plané rostliny, které nevysela. V parku tvoří byliny třetinu, naopak zde převládají dřeviny. Ty můžeme považovat téměř všechny za záměrně pěstované. Z bylin jsou do této skupiny zařazeny pouze ty, které se nacházejí v betonových záhonech, a dále vodní rostliny v jezírku.

Z hlediska zastoupení druhů původních v ČR převažují na zahrádkách celkově druhy nepůvodní (158 ku 123). Je to dáno především množstvím okrasných, ale i užitkových druhů. V parku převažují u dřevin druhy nepůvodní, což je dáno hlavně vysokým počtem pěstovaných nepůvodních druhů u keřů, téměř všechny byliny jsou naopak domácí a plané. Celkově tedy 69 druhů původních ku 47 nepůvodním. Mezi domácími druhy se na zahrádkách vyskytuje 26 ohrožených druhů a několik starých odrůd ovocných dřevin. Z druhů zařazených jak na Červený seznam cévnatých rostlin ČR, tak mezi zvláště chráněné druhy dle vyhlášky MŽP ČR, zde rostou například bledule a sněženka, ze silně ohrožených pak koniklec velkokvětý i luční, hvozdíky a šafrán či kriticky ohrožený druh – rozchodnice růžová. Z druhů pouze na Červeném seznamu se zde dále nachází tis červený, rybíz černý, mateřídouška časná, prvosenka jarní, orlíček obecný, blín černý aj. V parku lze rovněž nalézt několik druhů z Červeného seznamu a ve dvou případech z celkových deseti i druhy zvláště chráněné podle vyhlášky – dřín jarní a leknín bílý.

Estetický, ekonomický a sociální aspekt

U zahrádkových kolonií na Kraví hoře byla tedy zjištěna větší druhová rozmanitost než u plochy veřejného parku. Rozdíl mezi počtem druhů ovšem můžeme vnímat již pouhým vizuálním posouzením. V parku je vzhledem k převládající ploše trávníku nebo keřových porostů druhová rozmanitost vztažená k ploše velmi omezena. Nízké zastoupení bylin (vyjma trav) způsobuje, že změny v průběhu roku zde jsou méně nápadné. Návštěvník jistě rozliší hlavní roční období, ale některé projevy vývoje a života rostlin mu mohou uniknout. Chybí

Biological diversity of flora in allotment gardens

In cities, garden allotments have their recreation, social, aesthetic, and production functions, but their ecological aspect is still not widely discussed. A study of the species diversity in allotment gardens compared to a public park had revealed an interesting fact: garden allotment zones represent a great potential for the protection and support of biodiversity in the built-up urban areas, and their destruction can lead to negative impacts on the social as well as environmental sphere.

zde například zcela jarní aspekt v podobě kvetoucích cibulovin a jiných jarních efemeroidů, stejně tak ke konci vegetace zde pro laika není zřetelné dozrávání plodů. Je třeba říci, že pohled na zahrádkářské osady zvenčí je také méně působivý. Po vstupu do osady je však pozorovatel ihned obklopen pestrou skladbou bylin a dřevin. Zejména při posouzení fenologických fází je prostředí zahrádek nesrovnatelně bohatší. Tento dojem velké druhové rozmanitosti, neustále se obměňující v průběhu roku, je ještě navíc umocněn chybějícím oplocením mezi jednotlivými dílci, kdy se pozorovatel pocitově nachází uprostřed nesmírně rozlehlé a členité zahrady.

Mezi faktory ovlivňující druhovou pestrost městské zeleně patří jednak její poloha a přírodní a klimatické podmínky, jednak dostupné finanční prostředky na údržbu. Ty zpravidla pokryjí pouze základní zásahy jako sečení trávníku a řez dřevin. Na péči o případné ovocné dřeviny, trvalkové záhony, skalky či luční porost je často již prostředků méně. Park je tak ochuzen o řadu stanovišť a s tím související výskyt dalších druhů rostlin a živočichů. Zahrádky nabízejí rozmanitější stanoviště, vyskytují se zde životaschopné populace ohrožených druhů rostlin a jsou zde zachovávány staré odrůdy rezistentních ovocných dřevin právě díky péči, kterou jim, v případě Kraví hory, věnuje několik stovek zahradníků všech věkových kategorií. Faktorem souvisejícím s údržbou, který má v konečném důsledku také vliv na druhovou rozmanitost, je čas, který mohou lidé péči o zeleň věnovat. Parku se správce zeleně věnuje jednou až dvakrát za měsíc. Návštěvnost zahrádek za účelem péče je několikanásobně častější, jednotliví majitelé i celé rodiny sem většinou docházejí několikrát týdně. Přestože jsou zahrádkářské kolonie přístupné veřejnosti pouze ve vymezené dny, jejich přínos pro životní prostředí města je nezpochybnitelný. Sami zahrádkáři jsou si toho vědomi a převážně mladší generace vnímá péči o zahrádky jako ekologicky přínosnou aktivitu.

Po srovnání obou typů lokalit lze tedy konstatovat, že zahrádkářské osady představují pro ochranu a podporu biodiverzity v zastavěném území města větší potenciál, jejich význam může v této souvislosti převyšovat plochu veřejného parku a jejich rušení může mít negativní environmentální dopad.

Úrodné pole ve středu malého velkoměsta

Oči ulpívají na rychle se pohybujících obrázcích v okně vlaku, aby se vzápětí zase nenávratně ztratily z dohledu. Stereotypní, naučený pohled z okna náhle upoutá něco, co tu předtím nebylo. Rychle se přilepím obličejem ke skle a snažím se zachytit co nejvíc, zanalyzovat si ten chvilkový záběr. Vlak ujíždí dál a mě uklidňuje jen to, že se můžu při nejbližší příležitosti na místo vydat osobně, protože je docela blízko centra Brna.

T+F: Kateřina Čadková, členka redakce ZPK

V červnovém odpoledni se tedy vydávám se svými malými dcerami, pod rouškou výletu, na průzkum.

Přicházíme, když je slunce nízko a jeho paprsky rentgenují ještě tenké listy pár týdnů vzešlé kukuřice.

Podél parovodu jsou vztyčeny opory ze suchých větví, na kterých zůstaly zbytky šedých stonků fazolí z minulé sezóny. U země se již po nich začínají pnout nové rostlinky. "Počkejte tady na mě, já jsem hned u vás," volám na děti s pohledem upřeným k zeleninové zahradě. Procházím místem, které je dostupné po úzké vyšlapané cestičce mezi kopřivami a zplanělým psím vínem (ano, loubincem). Při snaze o pořízení celkové fotky fazolového záhonu s kukuřicí vystupuju na vrchol železničního náspu blíž kolejím, přitom málem šlápnu na sazenici cukety. Zaostřuji a zjišťuju, že i tady vyrůstají mezi plevelem další plodiny. Závěrem objevuju políčko s brambory v těsném sousedství fazolí naproti náspu. Všeho všudy je tu zúrodněno přes 50 m2. Člověk, který to obhospodařuje je evidentně znalý toho, co zelenina potřebuje. Osluněný svah s jižní orientací, hrubý štěrk pro udržení vláhy a volba plodin, která nepotřebuje velkou péči. Barevností a růstovou formou dobře zapadá mezi okolní divokou vegetaci. Rajčata nebo papriky by tu zřejmě neobstály, ty by lákaly ke sběru místní akční skupiny, které na jaře prodávají loupené narcisy a napučené větvičky jívy a v létě zase slunečnice utrhané na polích. Zdá se mi, že plevel tu má především maskovací funkci i zvolená opora vypadá na první pohled jako suché křoví.

V bujné okolní vegetaci, která je spíše "městskou džunglí", je důmyslně skryto docela výnosné pole.

Zahradou poznání krajinou Prácheňska

Ekologicko-osvětový projekt ZAHRADOU POZNÁNÍ 2013–2020 přibližuje výsadbami starších a regionálních odrůd ovocných dřevin do krajiny významné osobnosti a události regionu jihozápadních Čech – Prácheňska. V letech 2013 až 2019 bylo vysazeno asi 1 500 dřevin a instalováno 60 pamětních zastavení, které významným způsobem přispěly ke zvýšení biodiverzity území, k rozšíření potravní nabídky pro živočichy, k zachování genofondu starších odrůd a k poznání kulturně přírodně historického rozměru krajiny.

T+F: Miroslav Šobr

V rámci jubilejního 20. Mezinárodního dudáckého festivalu v roce 2012 odhalilo Město Strakonice na strakonickém Podskalí sochu Dorotky z divadelní hry J. K. Tyla Strakonický dudák. Na místě byla instalována lavička a vysazena okrasná třešeň. Vznikla tak myšlenka představit podobným způsobem další významné osobnosti kulturního života regionu. Projekt byl nazván ZAHRADOU POZNÁNÍ a pro dalších šest let rozdělen na podprojekty, nazvané Putování románovou krajinou 2013, Putování básnickou krajinou 2014, Putování malovanou krajinou 2015, Putování dramatickou krajinou 2016, Putování filmovou krajinou 2017 a Putování vědeckou krajinou 2018. Každý podprojekt je nejprve v teoretické části představen formou deseti reportáží na webu Města Strakonice a praktickou formou realizován subjektem, který o něj projeví zájem (obce, města, školy, sociální zařízení apod.). Pamětní zastavení je tvořeno výsadbami většinou minimálně deseti kusů polokmenů a vysokokmenů starších a regionálních odrůd ovocných dřevin spolu s jednoduchým posezením a kamenem s informační tabulkou. Výsadby jsou situovány většinou do volné krajiny, vždy na obecní pozemky, k cyklostezkám, polním cestám, případně v okrajových odpočinkových zónách obcí.

Během šesti let bylo do krajiny navráceno asi 1 500 kusů dřevin a vzniklo téměř šedesát pamětních zastavení. Výpěstky jsou získávány z ovocnářské školky a dosud bylo vysazeno skoro sedmdesát odrůd jabloní (například Astrachán bílý a červený, Boikovo, Croncelské, Booskopské, Bernské růžové, Citronové zimní, Česká pochoutka, Gdánský hranáč, Grahamovo, Gráfštýnské, Kalvil červený, Malinové hornokrajské, Kardinál žíhaný, Matčino, Ontario, Panenské české, Parmena zlatá, Řehtáč soudkovitý, Strýmka, aj.), přes třicet odrůd hrušní (například Ananaska česká, Boscova lahvice, Dielova máslovka, Hardyho, Charneuská, Jakubka česká, Koporečka, Špinka, Madame Verté, Muškatelka, Solnohradská, aj.), dvanáct odrůd třešní (například Napoleonova, Dönissenova, Kaštánka, Karešova, Hedelfingenská, Gemersdorfská, aj.) a dvě odrůdy švestek (Švestka domácí a Chrudimská).

Cyklus ZAHRADOU POZNÁNÍ posbíral řadu ocenění. Posledním úspěchem byla v letech 2018/2019 účast v celostátní soutěži Má Vlast – Cestami proměn a loni vydání druhého dílu publikace Zahradou poznání podrobně mapující celý cyklus. Kromě finančních zdrojů města Strakonic byl projekt finančně podpořen Nadací partnerství Brno, Nadací ČEZ, společností Lesy ČR, s.p. a při vydání publikací grantovou podporou Jihočeského kraje.

Vzhledem k tomu, že rozsahem i způsobem provedení jde o relativně jednoduchý, ale ve svém principu ojedinělý a originální typ projektu, spojujícího kulturní a přírodní rozměr krajiny, jeho inspirativnost a využitelnost v různých formách je velice vysoká. V podobném rozsahu ještě nebyl realizován a díky sdělovacím prostředkům získává celostátní a díky pamětním zastavením a vysazeným odrůdám jabloní i mezinárodní rozměr. Nejpříjemnější odezvou jsou navazující samostatné výsadby ovocných dřevin do volné krajiny v okolí některých obcí, které do roku 2020 dosáhly celkového počtu 800 kusů. Výsadby výrazně posílily biodiverzitu a rozmanitost krajiny, přispívají k zachování genofondu tradičních odrůd ovocných dřevin a ke zvýšení potravní nabídky pro hmyz i ostatní živočichy. V případě liniových výsadeb u stávajících neosázených polních cest působí jako ekostabilizační a estetický prvek a v krajině. V některých případech byly pro výsadbu využity nově vytvořené plochy v rámci asanace bývalých skládek či jinak nevyužitých obecních pozemků. Propojením výsadeb s kulturní historií krajiny vzrostl zájem o krajinu, a protože pamětní místa vznikla při turistických stezkách, cyklostezkách a místech společensky využívaných, je zajištěna i zpětná vazba od návštěvníků. Projekt Zahradou poznání tak v plné míře splnil naděje, které do něj byly od roku 2013 vkládány.

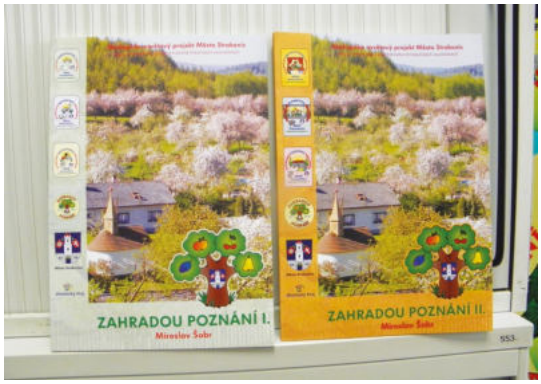

Ing. Miroslav Šobr

Zemědělský inženýr, od r. 1995 pracující jako samostatný odborný referent na referátu ŽP Okresního úřadu Strakonice a od r. 2003 na odboru ŽP Městského úřadu Strakonice. Nyní na pozici vedoucí oddělení ochrany přírody a ekologie krajiny. Iniciátor a hlavní koordinátor ekologicko-osvětového projektu Zahradou poznání.

The Garden of Knowledge presents the landscape of the Prácheňsko region

The environmental and educational project of the GARDEN OF KNOWLEDGE 2013–2020 presents famous personalities and events of the region through planting heirloom and regional fruit varieties in Prácheňsko, a region in the south-west of Bohemia. Between 2013 and 2019, approximately 1,500 trees were planted and 60 memorial panels were installed to present the local men and women. These little projects support the biodiversity of the region, extend the offer of food for wildlife, to preserve the genetic pool of heirloom varieties, and to raise awareness about the cultural, natural, and historical dimension of the landscape.

Podpora zelené infrastruktury ve městech

Zelená infrastruktura je ve městech utlačována konstrukcemi vozovky, chodníků, parkovišť, systémem inženýrských sítí atd. Na kořenový systém je vyvíjen značný tlak a v omezeném prostoru půdy se neudrží dostatek závlahy pro trvalý růst. Značná část stromů časem usychá nebo se výrazně snižuje jejich vitalita. Řešením pro udržení a rozšíření zeleně i v nevyhovujícím prostoru je jejich výsadba novou technologií pomocí ochranných vysokokapacitních boxů.

Jednou z novinek je systém podzemních ochranných boxů MEA ECO TreeBox. Technologie se může za určitých podmínek instalovat i k již stávající výsadbě zeleně. Současně lze vyřešit komplexní hospodaření s dešťovou vodou pro závlahu zeleně.

Nový impulz s provzdušňováním a zavlažováním

Skloubením propustného povrchu a plochých systémových prvků MEA/Enregis X-Box můžeme dodat kořenům potřebné okysličení a vodu. Tento systém se dá instalovat pod chodníkem nebo cyklostezkou k už stávajícímu stromořadí. Instalace boxů ke stávajícím vzrostlým dřevinám je použitelná v závislosti na místních podmínkách, prostorovém uspořádání a výskytu kořenů apod. V projektové přípravě doporučujeme konzultaci s profesionálním arboristou. Vsakovací prvek X-box je variabilní a dá se použít od výšky 100 mm až po 600 mm.

Vysokokapacitní boxy zvládnou i velké zatížení

Vysokokapacitní boxy pro výsadbu zeleně absorbují velké množství zeminy a kořeny dostatečně okysličují. Hlavní kořenové prameny rostou všemi směry v podzemních kanálcích s průměrem 500 mm. Tlaková síla vozovky nebo jiných ploch je absorbována vertikálně i horizontálně celým systémem a bezpečně přenášena do spodních vrstev (pro zatížení až 600 kN/m^2). Systém také vytváří vodní zásobárnu.

Retence dešťových vod

Podzemní nebo nadzemní nádrže MEA INFINITANK umožňují optimalizovat tvar podle potřebného objemu, dispozičního prostoru, složení prvků (od 6 000 l až po 200 000 l).

Biologické dočištění dešťové vody před zasáknutím

Ze znečištěných zpevněných ploch může být voda dočištěna filtračním substrátem Biocalith MR. Tento substrát biologicky zneškodní ropné látky, těžké kovy a soli (až 88–94 %) a zpětně se dokáže zregenerovat.

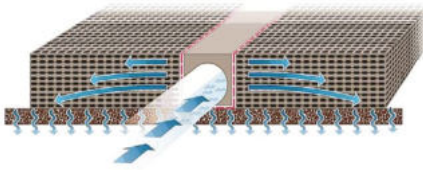

Rehabilitace parku u rozhledny Petřín v Praze

Při realizaci projektu „Rehabilitace parku u rozhledny Petřín“ projekční tým MEA rozdělil zpevněné plochy na pět částí podle zastavovací situace. Tyto plochy pak byly jednotlivě odvodněny a vsakovány pomocí vsakovacích bloků MEA Box SP o celkovém objemu 150 m^3. Pro každou plochu projektanti navrhli vsakovací galerii podle množství dešťové vody a zasakovacích podmínek.

Více informací na
www.mea-odvodneni.cz/systemy-vsakovani-destovych-vod-a-retence/kategorie/164

Podzim 2020 pro zahradníky a zahradní architekty

- Trvalková školka s více než 1.000 taxony
- Stálá nabídka rostlin
- Trávníkové koberce
- Kompletace zakázek

+420 220 940 174
obchod@flos.cz
www.flos.cz

Zahradnictví flos s.r.o.
Zahradní 141
250 68 Řež u Prahy

ZA-
HRAD-
NICTVÍ
FLOS

Pečujeme o stromy

BAOBAB
PÉČE O ZELEŇ

Stromové injektáže

MIKROINJEKTÁŽE – velice účinná obrana vůči hmyzím škůdcům (klíněnka jírovcová, mšice smrková, dutilka jasanová, zdobnatka lipová) a houbovým onemocněním (grafióza jilmů, chřadnutí jasanů)

MAKROINJEKTÁŽE – výživa a ochrana významných stromů (připravíme speciální směs dle individuálních potřeb stromu – vhodné např. pro památné stromy)

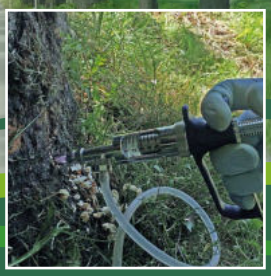

BAOBAB – péče o zeleň s.r.o.
Alšova 5/3 | 252 62 Únětice
tel.: 603 256 754 | e-mail: ruzicka@baobab.cz

www.baobab.cz

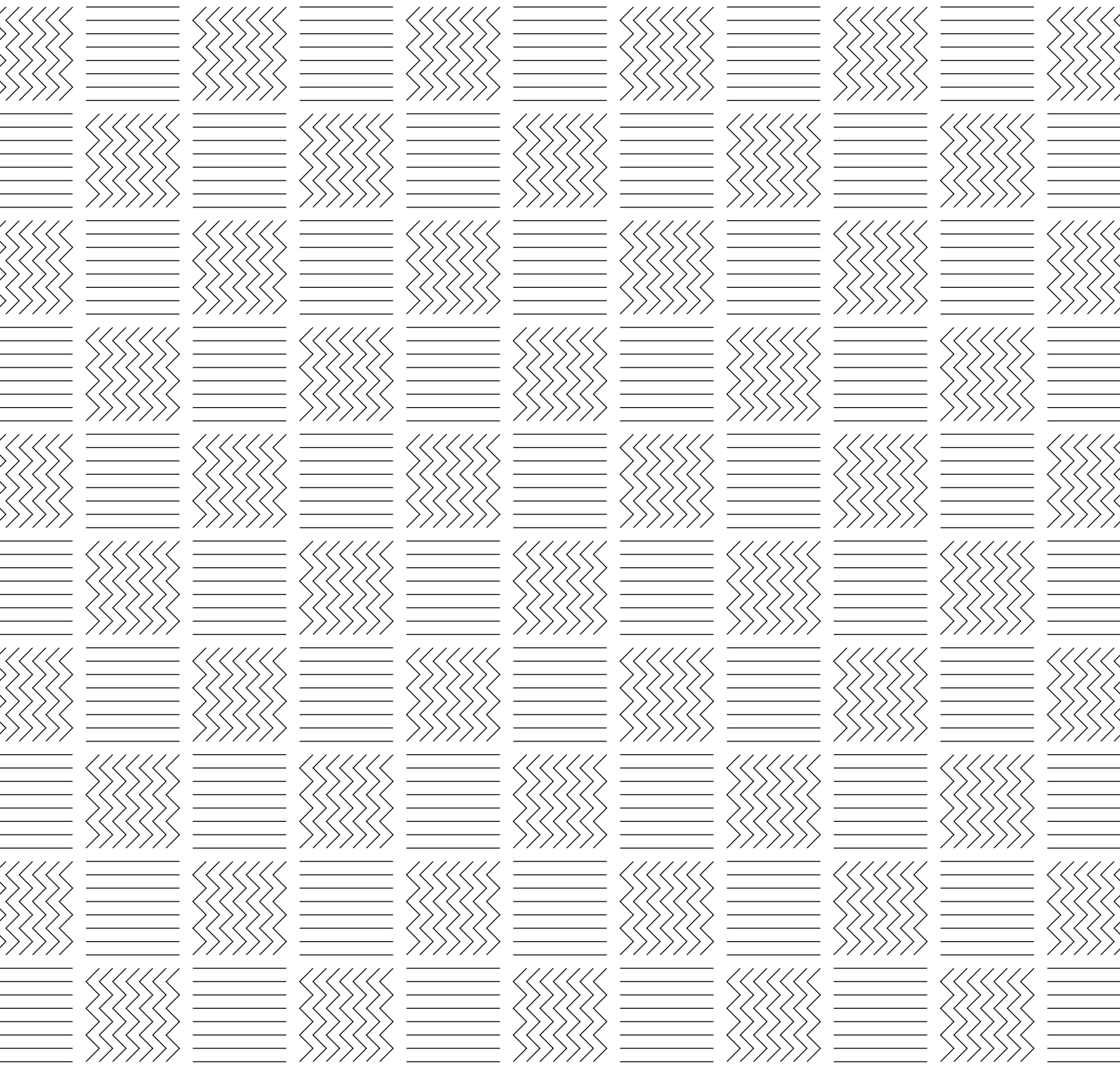

SPOLEČNOST PRO ZAHRADNÍ
A KRAJINÁŘSKOU TVORBU